

VASA UNIVERSITET

Enheten för marknadsföring och kommunikation

Magisterprogrammet för språkexpertis i ett specialiserat samhälle

Mila Ulvinen

Vad kan barnböcker berätta om funktionsnedsättningar?

Text- och bildanalys av representation av funktionsnedsättning i tre
barnböcker

Avhandling pro gradu i modersmålet svenska

Vasa 2020

INNEHÅLL	
BILDER	2
TABELLER	2
SAMMANFATTNING	3
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	6
1.2 Material	7
1.2.1 <i>Lilleving</i>	7
1.2.2 <i>Bodil Basset möter Tilda Tax</i>	8
1.2.3 <i>Tove Va-va</i>	9
1.3 Metod	10
2 FUNKTIONSNEDSÄTTNING OCH BARNLITTERATUR	14
2.1 Människor med speciella behov	14
2.2 Typiska drag i barnlitteratur	17
2.3 Bilderbokens typiska drag	23
2.4 Temat funktionsnedsättning i barnlitteratur	27
3 FUNKTIONSNEDSÄTTNING I DE VALDA BÖCKERNA	32
3.1 <i>Lilleving</i> – bok om fågeln som inte kunde flyga	32
3.2 <i>Bodil Basset möter Tilda Tax</i> – bok om hund som behöver hjälpmedel	50
3.3 <i>Tove Va-va</i> – bok om en flicka med dålig hörsel	66
3.4 Jämförelse mellan de tre böckerna	81
4 SLUTDISKUSSION	88
LITTERATUR	92

BILDER

Bild 1. Traditionell handlingsuppbyggnad (Nikolajeva 2004: 57)	21
Bild 2. Det första flygförsöket (Wänblad & Gustavsson 1996: 3)	36
Bild 3. Linbanan som hjälpmedel (Wänblad & Gustavsson 1996: 11)	40
Bild 4. Lilleving hos hönorna (Wänblad & Gustavsson 1996: 14)	42
Bild 5. Lilleving och ekorren (Wänblad & Gustavsson 1996: 21)	46
Bild 6. Bodil under filten (Kindberg 2018: 1–2)	53
Bild 7. Bodil och Tilda på väg ut (Kindberg 2018: 5–6)	57
Bild 8. Bodil springer (Kindberg 2018: 21–22)	62
Bild 9. Bodil sover (Kindberg 2018: 24)	64
Bild 10. Tove Va-va och dalahäst (Kullberg & AdBåge 2007: 7–8)	71
Bild 11. Tove Va-va på hörselprov (Kullberg & AdBåge 2007: 23)	74
Bild 12. Tove Va-va i väntrummet (Kullberg & AdBåge 2007: 19–20)	76
Bild 13. Tove Va-va diskuterar med audionomen (Kullberg & AdBåge 2007: 27–28)	78

TABELLER

Tabell 1. Vem beskriver funktionsnedsättningen	83
Tabell 2. Beskrivningens ton	84
Tabell 3. Beskrivningen som fysisk, psykisk eller båda delar av funktionsnedsättning	85

VASA UNIVERSITET**Enheten för marknadsföring och kommunikation**

Författare:	Mila Ulvinen
Avhandling pro gradu:	Vad kan barnböcker berätta om funktionsnedsättningar? Text- och bildanalys av representation av funktionsnedsättning i tre barnböcker
Examen:	Filosofie magister
Utbildningsprogram:	Magisterprogrammet för språkexpertis i ett specialiserat samhälle
Ämne:	modersmålet svenska
Årtal:	2020
Handledare:	Elina Nevasaari

SAMMANFATTNING:

I min pro gradu avhandling studerar jag hur funktionsnedsättning presenteras i tre barnböcker, *Lilleving*, *Bodil Basset möter Tilda Tax* och *Tove Va-va*. I min studie betyder funktionsnedsättning en fysisk eller psykisk nedsättning i någon av kroppens funktioner. Jag använder både text- och bildanalys för att ta reda på hur funktionsnedsättning beskrivs i böckernas text och bilder och om olika delar i handlingsuppbyggnaden förändrar beskrivningen. I textanalysen ingår vem beskriver funktionsnedsättningen, beskrivningens ton och om det handlar om fysisk eller psykisk form av funktionsnedsättning. I analys av funktionsnedsättning i text använder jag textexempel som jag excerperat från böckerna. I bildanalysen ingår semiotisk bildanalys av valda bilderna med funktionsnedsättning i fokus. Jag jämför också de tre böckerna med varandra på basen av de svar som jag får i min analys.

Funktionsnedsättning kommer fram i alla tre böckerna både via text och bilder. Beroende av funktionsnedsättning beskriver bilder personernas avvikande utseende och hur deras hjälpmedel ser ut. I *Tove Va-va* syns inte hörselskadan så klart i bilderna. Bilderna stöder också beskrivningen av hur funktionsnedsättningen kan påverka på en persons liv. Också känslor kring funktionsnedsättningen kan tolkas via bilderna. Alla böckerna har en traditionell handling och beskrivningarnas ton är i början mer negativ än i slutet. I två av böckerna utvecklas huvudpersonen under handlingen. I *Lilleving* är det mest bipersoner som beskriver funktionsnedsättningen. Negativa beskrivningar dominerar. I *Tove Va-va* och *Bodil Basset möter Tilda Tax* är det berättaren som beskriver funktionsnedsättning mest och beskrivningarna är mest neutrala. Alla tre böckerna tar upp både det fysiska och psykiska i funktionsnedsättningen, men det är det fysiska som dominerar. Man kan konstatera att barn med funktionsnedsättningar kan identifiera sig med bokens personer och barn som inte har funktionsnedsättningar kan lära sig något om funktionsnedsättningen. I jämförelse av böckerna kan man se att böckerna har olika avsikter och därför avviker också resultat från varandra.

NYCKELORD: barnlitteratur, barnbok, bilderbok, funktionsnedsättning

1 INLEDNING

Det är mycket tal om att man ska läsa för barnen, eftersom högläsning utvecklar barnet på många olika sätt. Bilderböcker handlar ofta om likadana situationer som barnet har eller kommer att ha i vardagen och kan därför hjälpa barnet att anpassa sig i olika situationer. Dessutom hör man ofta talas om att läsning är nyttigt för barnets språktillägnande. Expert inom barn- och ungdomslitteratur, Päivi Heikkilä-Halttunen (2015: 42–43), nämner att man i bilderböcker riktade till småbarn ofta presenterar personer som representerar olika kulturer eller människogrupper. Det har konstaterats att läsning kan utveckla barnens tolerans mot olikhet och lär ut vad är rätt och vad är fel samt hur man borde bete sig bland andra människor (Heikkilä-Halttunen 2015: 49–61).

Det är viktigt att lära sig tolerans mot olikhet i dagens samhälle. Det är mycket vanligt att barnet kommer i kontakt med olika människor exempelvis i daghem eller skola. Barn kan också träffa personer med funktionsnedsättningar i sin vardag och då kan det vara viktigt för barn att veta varför en person med funktionsnedsättning beter sig på visst sätt eller exempelvis behöver hjälpmedel. Informationen om funktionsnedsättning är speciellt viktigt om en persons funktionsnedsättning kräver att barnet ska bete sig på visst sätt, exempelvis genom att tala tydligare för en person med hörselskada. Att läsa böcker kring temat funktionsnedsättning anser jag som både nyttigt och lärorikt men också en underhållande erfarenhet för barn. Å andra sidan är det viktigt att barn som har en funktionsnedsättning har en likadan möjlighet att lära sig via barnlitteratur. Det kan bli lättare om det i barnböckerna finns personer har likadana problem som barnet har. Därför anser jag att det behövs barnböcker där personer med funktionsnedsättningar är närvarande.

I min avhandling pro gradu studerar jag hur personers funktionsnedsättning kommer fram i tre bilderböcker, *Lilleving* (Wänblad & Gustavsson 1996), *Bodil Basset möter Tilda Tax* (Kindberg 2018) och *Tove Va-va* (Kullberg & AdBåge 2007). Jag analyserar både text och bilder med funktionsnedsättning i fokus. Jag har valt att undersöka i detta tema eftersom jag är intresserad av litteratur, speciellt av barnlitteratur, och för att det i min bekantskapskrets finns flera personer med någon slags funktionsnedsättning. Jag har

också studerat specialpedagogik som kort biämne och upplevt det som intressant och viktigt tema. I och med jag lärt mig att barn lär sig mycket av böckerna har jag börjat tänka mig hur med hjälp av böcker kan berätta för barn om funktionsnedsättningar. Jag vill därför veta hurdan bild de valda böckerna ger av funktionsnedsättningar och vad läsaren kan ta till sig ur dem. Eftersom bilderböcker, på basen av den litteratur som jag presenterar har en stor påverkan på hur barnet lär sig att tänka om världen, anser jag att det är viktigt att undersöka hurdana medel som används för att via text och bilder förmedla kunskap om olikhet åt barn.

1.1 Syfte

Syfte med min studie är att ta reda på hur funktionsnedsättning presenteras i de valda böckerna. Jag är intresserad av hur funktionsnedsättning tas upp i böckerna och i vilken ton det talas om funktionsnedsättningen i böckerna. Jag är dessutom intresserad av bokens uppbyggnad i fråga om bildernas uppgift och handlingsuppbyggnad och av handlingsuppbyggnadens påverkan på beskrivningar av funktionsnedsättningen. Jag har tre forskningsfrågor.

1. På vilket sätt lyfts funktionsnedsättningen upp i de valda böckernas text och bilder?
2. I vilken mån presenteras funktionsnedsättning i negativt, positivt eller i neutralt ljus?
3. Hur ser böckernas handlingsuppbyggnad ut och hur förändras beskrivningen av funktionsnedsättning under berättelsen?

Med hjälp av forskningsfrågorna försöker jag få en mångsidig bild av funktionsnedsättning i de valda böckerna. Min hypotes är att funktionsnedsättning kommer fram i både text och bilder, speciellt i sådana fall där funktionsnedsättningen är fysisk på det sättet att den kan ses. Jag förväntar mig också att hjälpmedel kommer att visas i bilderna. Eftersom man ofta hör att människor med funktionsnedsättningar bemöts på ett negativt sätt av andra människor förväntar jag mig att funktionsnedsättningen mest tas upp på ett negativt eller på ett neutralt sätt och sällan ses som positiv. Eftersom

barnlitterära verk tenderar att sluta positivt förväntar jag mig att det finns positiva beskrivningar av funktionsnedsättning i böckernas slut.

1.2 Material

Mitt material består av tre svenskspråkiga bilderböcker som alla har olika syn på funktionsnedsättning. Som följande presenteras böckerna. Jag berättar kort om böckernas handling och innehåll samt lite om böckernas författare och illustratör. Jag upplyser också kort varför jag valt att använda de böckerna i min studie. Jag presenterar bokens längd och uppbyggnad så mycket som jag anser är väsentligt med tanke på analysen. I mitt material ingår två böcker där funktionsnedsättningen gör en persons utseende annorlunda. Där är de funktionsnedsatta personerna djur. Dessutom ingår i mitt material en bok om en flicka med hörselskada.

Ingen av de tre böckerna har sidnumrering. Eftersom jag i analysen använder citat ur böckerna som analysenheter anser jag att det skulle vara bra att veta från vilka sidor jag citerat. Därför har jag skapat sidnumrering i böckerna så att sidnumrering inleds på den sidan berättelsen börjar. Sidnumreringen underlättar den som vill hitta mina analysenheter i boken exempelvis för att närmare se kontexten. I alla av de tre böckerna nämns huvudpersonen i bokens titel. För att skilja namn på boken och namn på huvudpersonen använder jag *kursiv* stil då jag talar om boken och normal stil då jag talar om personen. Efter att jag presenterat böckerna kommer jag i arbetet inte använda källhänvisningar då jag nämner boken i texten eftersom det skulle förorsaka mycket onödig upprepning. Då jag senare nämner något av de tre böckerna kan man i fortsättningen anta att det är fråga om samma bok som jag presenterar här.

1.2.1 *Lilleving*

Lilleving är skriven av Mats Wänblad och illustrerad av Per Gustavsson. Boken är utgiven av Bonnier Carlsen i samarbete med Handikappsinstitutet år 1996. Jag valde boken eftersom jag tyckte om dess handling och ansåg att bokens tema passar in i min studie.

Berättelsen omfattar 26 sidor. Boken berättar om en fågel som fötts med för korta vingar. Fågeln verkar vara ovillig att synas och försöker hålla sig borta ur vägen för andra. Fågelmamman försöker lära den lilla fågeln att flyga men det går inte, och därför söker fågelmamma hjälp av en läkare och en uppfinnare. Det finns dock inget sätt som skulle hjälpa Lilleving och passa för omgivningen. Då vintern kommer och andra både flyttfåglar reser till Afrika börjar Lillevings resa mot det han är och han lär sig att klara sig i livet med små vingar. Han försöker liv som en höna och som en vinterfågel och efter misslyckanden förstår han att han kan leva i ett hål i trädet och röra på sig genom att glida mellan träd. I bokens slut visar Lilleving hur han klarar sig för sin mamma och för sina syskon, som i början var elaka mot honom. (Wänblad & Gustavsson 1996.)

Mats Wänblad är en författare och översättare som är född år 1964 (Bonnier Carlsen 2020a; Raben & Sjögren 2020). Per Gustavsson är en år 1962 född författare och illustratör som illustrerar bland annat Wänblads böcker. Med Wänblad har han börjat samarbeta 1996, och *Lilleving* är den första boken de gjort tillsammans. Gustavsson illustrerar också andra författares texter. (Bonnier Carlsen 2020b.)

1.2.2 *Bodil Basset möter Tilda Tax*

Bodil Basset möter Tilda Tax är skriven och illustrerad av Lisa Kindberg och utgiven av Funkibator förlag år 2018. Kindberg är född 1987 och är gymnasielärare i musik. Hon är också illustratör. *Bodil Basset möter Tilda Tax* är hennes första bok och handlar delvis om hennes egna erfarenheter om att hitta ett nytt sätt att leva sitt liv. (Kindberg 2018: 25.) Jag valde boken eftersom där beskrivs användning och acceptans av hjälpmedel. Berättelsen omfattar 24 sidor. Dessutom finns det efter berättelsen en sida där författaren presenteras och sidor som presenterar andra böcker av förlaget. Av de sidorna har jag använt sidan 25 där författaren presenteras.

Bokens handling går ut på att Bodil förlorat sina bakben och fått hjul istället för dem. Bodil känner sig deprimerad och vill inte göra något annat än sova under filten. Sedan träffar Bodil Tilda som också har hjul istället för bakben och är livsglad, vild och energisk. Tilda får också Bodil att lämna filten och komma ut. Tilda visar Bodil att man kan springa

och ha det roligt med hjul. Även om Tildas vilda beteende gör Bodil skrämdd och aktsam, vågar Bodil så småningom börja leva sitt liv fullständigt med hjul istället för bakben. Samtidigt får Bodil också en ny vän. Boken berättar förutom acceptans av funktionsnedsättningen också om vännernas och exempelvis betydelse för den som drabbats av funktionsnedsättning. (Kindberg 2018.)

1.2.3 *Tove Va-va*

Boken *Tove Va-va* är skriven av Tove Kullberg och illustrerad av Emma AdBåge år 2007. Den grafiska formen är av Lina Åberg. Förlaget för boken är Eriksson & Lindgren. (Kullberg & AdBåge 2007.) Boken *Tove Va-va* finns i Vasa stadsbibliotek under temat hälsa. Bokens målgrupp är de barn som kanske ska på hörselundersökningen på grund av dålig hörsel eller barn som har konstaterats ha dålig hörsel. Bokens berättelse har 32 sidor. Jag valde boken med eftersom jag ville ha med i materialet en bok där det finns en människa som huvudperson och för att boken beskriver noggrant hur hörselundersökningen går till.

Tove Va-va berättar hur Tove Va-vas hörselskada upptäcks. Huvudpersonen i boken är en flicka som heter Tove. Hon har fått ett tilläggsnamn Va-va eftersom hon ofta inte hör vad föräldrar säger och måste då säga ”va”. Andra personer som presenteras i boken är Tove Va-vas föräldrar, kusiner, läkare och audionom. I början vet föräldrarna inte att Tove Va-va inte hör utan tror att hon inte koncentrerar sig på vad de säger. Då Tove Va-va hamnar i en farlig situation på Skansen diskuterar hennes pappa om saken med Tove Va-va och förstår att hon kanske inte hör bra. Då bestämmer föräldrarna att ta henne på en hörseltest. Tove Va-va får besöka läkare som ser på öronen och får göra ett hörseltest hos audionom. Därifrån får hon veta att hon behöver hörapparater. Först tänker Tove Va-va att hörapparater är konstiga men i slutet av boken har hon accepterat tanken om hörapparaterna och valt vilken färg hon vill ha dem i. (Kullberg & AdBåge 2007.)

Författaren Tove Kullberg är fött 1973 och hon har också själv en hörselskada (Dagens bok 2019). Sundström (2007) skriver att bokens titel och huvudpersonens namn är det namn som Kullberg kallades då hon var liten och boken är delvis en självbiografisk bok.

Kullberg har en bildlärarutbildning och har också med sitt arbete befrämjat de funktionsnedsatta personernas möjlighet att besöka och få information i det moderna museet i Stockholm (Sundström 2007). Emma AdBåge är född 1982 och är både författare och illustratör. Hon har från och med 2001 både skrivit egna texter och illustrerat egna och andras texter. Hon har också fått flera olika priser, såsom Elsa Beskow-plaketten år 2013 och Augustpriset år 2018. (Raben & Sjögren 2019.)

1.3 Metod

Som metod använder jag både textanalys och bildanalys. Jag sätter också resultaten i en specialpedagogisk ram som fokuserar på funktionsnedsättning som fenomen i böckerna. Min studie är en kvalitativ fallstudie, men eftersom jag ska kunna presentera antal av vissa fenomen har den också kvantitativa inslag. Kvantitativ undersökning betyder att man av ett stort räknebart material försöker få en generaliserad bild av ett fenomen. Resultatet kan ofta beskrivas via statistik. En kvalitativ forskning i sin tur försöker skapa en djupare bild av fenomenet. (Patel & Davidson 2011: 111, 119–120.)

I praktiken läser jag böckerna som jag valt och exciperar ur böckerna exempel och analyserar dem med hjälp av metoden som jag presenterar nedan. Huvudsakligen handlar analysen om text men som stöd för textanalys analyseras också några av bokens bilder. Eftersom mitt material är bilderböcker är bilderna också viktiga för läserfarenheten. En analysenhet för texten är en eller flera meningar, en replik eller repliker som tydligt hör ihop med varandra. Exempelvis i analys av boken *Lilleving* är en analysenhet ”Du är ju nästan som en fågel”, fortsatte ekornen. ”Kan du lära mig det där?” (Wänblad & Gustavsson 1996: 21). I fråga om bildanalys är en analysenhet en bild. Det kan finnas flera bilder i en sida och då uppfattas bilderna som enskilda bilder. En och samma bild kan också täcka mer än en sida, exempelvis ett helt uppslag.

Gemensamt för alla analysenheter är att de på något sätt handlar om funktionsnedsättning. Att en analysenhet för text handlar om funktionsnedsättning kan exempelvis betyda att någon person i boken kommenterar den funktionsnedsatta personens utseende, beteende

eller dylikt. En bild som analysenhet kan exempelvis visa att den funktionsnedsatta personens utseende skiljer sig av andra personers utseende. Jag väljer analysenheter så att det finns flera olika typer av beskrivningar av funktionsnedsättningen för att få så mångsidig bild som möjligt. Jag begränsar mängden analysenheter på grund av att en del av dem är mycket likadana och genom att lämna dem utanför håller jag analysens längd passlig utan att försämra resultatet. Utanför analysen lämnas också sådana avsnitt som jag inte är helt säker på om de beskriver funktionsnedsättning.

För att förstå beskrivning av funktionsnedsättning bättre analyserar jag först boken som helhet. Jag börjar med att analysera bokens tema och möjliga bimotoiv. Jag analyserar också bokens handlingsuppbyggnad för att se om beskrivningen av funktionsnedsättningen förändras under handlingens lopp. Jag jämför bokens handling med Nikolajevas (2004: 55–57) teori om traditionell handling i skönlitteratur. Jag analyserar också om det är fråga om moralisk handling. Handlingsuppbyggnad presenteras mer noggrant i kapitel 2. Eftersom jag också analyserar bilder analyserar jag också bildernas uppgift som helhet. Där använder jag Nikolajevas (2000: 22–38) modell om bildernas roll i texten som ram i analysen. Jag presenterar modellen närmare i kapitel 2. Då man vet bildernas roll i boken är det lättare att se hur mycket bilderna påverkar på den bild som läsaren får av funktionsnedsättningen.

Efter att jag analyserat boken som helhet analyserar jag representation av funktionsnedsättning i berättelsen. I den här delen använder jag de analysenheter som jag excerperat ur böckerna. I textanalysen analyseras vem för fram temat funktionsnedsättning. Jag kategoriserar beskrivningarna av funktionsnedsättningen i tre grupper, i huvudpersonen, bipersoner och berättarrösten. Om det är möjligt att i berättelsen tolka att beskrivningen är tankar hos eller repliker av någon person i boken, använder jag den informationen även om den inte sägs direkt ut. Jag har bestämt att göra så för att det är berättaren som egentligen berättar hela berättelsen, i och med beskrivningar som bokens personer gör. Därför kan man tänka sig att om det är möjligt att tolka en persons röst i berättarrösten är det fråga om en persons röst även om den inte skulle vara i form av dialog.

Då jag vet vem beskriver funktionsnedsättningen delar jag in beskrivningen enligt dess ton, till positiv, neutral eller negativ. Roiha (2007) har i sin pro gradu delat beskrivningen av huvudpersonerna i två flickromaner i positiva och negativa beskrivningar och jag anser att den metoden fungerar också i mitt arbete. Jag lägger dock till en kategori, det vill säga neutral, som jag nämnde ovan.

Funktionsnedsättning kan också förorsaka psykiska problem hos en person med funktionsnedsättning. Med psykiska problem menar jag exempelvis att en person med en fysisk funktionsnedsättning kan uppleva osäkerhet på grund av funktionsnedsättningen. Jag lyfter också upp denna aspekt i analysen och tolkar om beskrivningar handlar om funktionsnedsättningar eller något annat som funktionsnedsättningen kanske förorsakats. Jag använder term *fysisk* då jag talar om själva funktionsnedsättning och *psykisk* då jag menar något psykiskt eller socialt förorsakats av funktionsnedsättningen.

I analysen av funktionsnedsättning bilder använder jag en liknande metod som Kujala (2005: 87–89) använt i analys av kvinnobilder i annonser. I analysen används semiotisk bildanalys och Kujala presenterar i metoden Barthes teori om denotation och konnotation. Denotation betyder det som konkret finns att se i bilden. Konnotation i sin tur är något som inte direkt syns i bilden men som man kan tolka av den. Exempelvis av det åt vilket håll personerna tittar på kan man få en hel del information som inte direkt syns i bilden. Det påpekas dock att semiotisk bildanalys ger mer eller mindre subjektivt resultat på grund av att varje individ tolkar det som de ser på olika sätt, men de som representerar samma kultur ser ofta olika fenomen i bilderna på likadant sätt.

Jag har dock annorlunda syfte med analysen i jämförelse med Kujalas (2005) undersökning. I bildanalysen ligger mitt fokus på hur funktionsnedsättningen kommer fram i bilderna. Jag analyserar både det som man kan se i bilden, exempelvis om en person med funktionsnedsättning inte kan fungera i en viss miljö, och det som man kan tolka i bilden, exempelvis andra personernas ansiktsuttryck som visar attityder mot personen med funktionsnedsättning. Jag väljer sådana bilder som stöder textanalysen genom att visa något som texten inte berättar eller genom att stöda något av de exempel som jag presenterat. I praktiken börjar jag bildanalysen med att beskriva vad man kan se i den

valda bilden. När jag gjort det tolkar jag det som inte direkt syns i bilden, exempelvis blickarnas betydelser eller personernas inställningar till situationen. Jag ska i analysen koncentrera mig på hur bilderna tar fram funktionsnedsättningen.

Slutligen sätter jag resultaten från textanalys kvantitativt i tabeller för att se hur de tre böckerna skiljer sig från varandra. Jag gör också en liten jämförelse mellan bildanalys i de tre böckerna. Det är dock inte möjligt att göra en djupare analys av olikheterna eftersom böckerna är olika långa och mängden textexempel är olika. Jag har inte heller analyserat all text och bilder som böckerna har. Jag vill ändå göra en liten jämförelse för att visa hur böckernas olika avsikter och uppbyggnad syns i mitt resultat. De exempel som är svåra att tolka definieras som oklara fall. Exempel på ett oklart fall är en situation där det är omöjligt att bestämma om beskrivningen av funktionsnedsättning är negativ eller neutral. I fråga om analys av psykisk och fysisk del av funktionsnedsättning har jag en kategori för exempel där både det fysiska och psykiska tas upp i ett och samma exempel.

2 FUNKTIONSNEDSÄTTNING OCH BARNLITTERATUR

De centrala temana i min studie är funktionsnedsättningar, barnlitteratur och barnböcker. Den teoretiska bakgrunden för min studie baserar sig därför på definition av termen funktionsnedsättning och definition samt teori om barnlitteratur, barnbok och bilderböcker. Jag lyfter också upp studier om hur funktionsnedsättning presenteras i barnlitteratur samt ett sätt att utvärdera barnböcker där det presenteras personer med funktionsnedsättningar.

Jag inleder med definition av termen funktionsnedsättning i avsnitt 2.1. I samband med det diskuterar jag varför jag bestämde att använda den termen istället för flera andra möjligheter. Jag presenterar också mycket kort jämställdhet i Finland eftersom den aspekten kan påverka exempelvis på hur funktionsnedsättningar presenteras i böcker och hur många böcker med temat funktionsnedsättning finns. I avsnitt 2.2 definierar jag termen barnlitteratur och barnbok samt presenterar typiska drag i dem. Jag lyfter också upp sådana speciella typer av barnlitteratur som mitt material hör till. Bilderboken presenteras i avsnitt 2.3. Jag lyfter upp typiska drag av bilderböcker samt presenterar olika typer av barnböcker där det finns bilder. Slutligen presenterar jag i avsnitt 2.4 tidigare studier som gjorts runt världen av barnlitteratur där det finns funktionsnedsatta personer.

2.1 Människor med speciella behov

Det har varit mycket diskussion om vilken term man borde använda om personer med speciella behov. Nuförtiden strävar man ofta till det att människor med funktionsnedsättningar inte speciellt lyfts fram och det finns flera olika termer som betyder ungefär samma sak. Vissa termer som tidigare användes uppfattas nuförtiden som negativa. Därför har det också varit svårt för mig att bestämma vilka termer är säkra att använda i min studie. Eronen (1995) skriver i *Kielikello*, som är en finskspråkig tidning om språkvård och publiceras av Institutet av de inhemska språken, att man lätt blir irriterad då man talar om exempelvis personer med speciella behov. Hon menar att det uppstår ett problem då en del människor anser att en viss term är negativ och en del

människor anser att term är neutral. Då man sedan börjar använda en mer positiv term följer den negativa stämpeln till den nya termen.

Eftersom temat i fråga är en central del av min studie anser jag att det är väsentligt att diskutera om användning av olika termer som används om personer med speciella behov. Nedan berättar jag om användning av olika term kring temat och varför jag bestämt att använda just termen *funktionsnedsättning*. Jag presenterar användning, rekommendationer och diskussion av olika term både i Finland och i Sverige.

Olika instanser använder olika termer om personer med speciella behov. Nordlund-Spiby (2018) har skrivit i THL:s (Institutet för hälsa och välfärd) blogg att THL förändrar namnet på sin service från handikappservice till funktionshinderservice. Folkpensionsanstalten (senare FPA) (2020) använder på sin webbsida termen *funktionsnedsättning*. Det bidrag som personen med funktionsnedsättning kan få av FPA kallas för *handikappbidrag*. Med ordet *funktionshindrad* hittar en person den information som är för de funktionsnedsatta personerna i FPA:s webbsida. Då jag sökte mig information kring temat märkte jag att det i Sverige används mycket ordet *funktionsrätt*. Enligt Funktionsrätt Sverige (2017) fokuserar termen funktionsrätt på rättigheter, delaktighet och individuellt sätt att fungera istället för att tänka funktionsnedsättningen genom ett hinder.

Institutet för språk och folkminnen (2018) skriver om hur man borde använda termen funktionsnedsättning och funktionshinder. Där är definitionen för funktionsnedsättningen en fysisk eller psykisk nedsättning i någon av kroppens funktioner. Det kan exempelvis vara fråga om nedsättning av hörsel eller syn. *Funktionshinder* i sin tur betyder att miljön begränsar en person med funktionsnedsättning att fungera på normalt sätt, exempelvis en situation där en person som använder rullstol inte har möjlighet att komma in i en byggnad utan hjälp. Om en person med en funktionsnedsättning används ofta termen *person med funktionsnedsättning* istället för *funktionsnedsatt person*. Detta görs eftersom man vill undvika att personen stämplas via funktionsnedsättningen, det vill säga för att visa att personen också är annat än sin funktionsnedsättning.

Termen *handikapp* har inte rekommenderats att använda från och med år 2007 eftersom den ses som en negativ term. Också funktionsnedsättning kan ses som negativ term och därför använder en del människor termer som *funktionsvariation* istället för de orden med en negativ klang. Problematiskt är dock att de inte nödvändigtvis lyfter upp personer med speciella behov, utan kan användas om alla människor. (Institutet för språk och folkminnen 2018.) Term *funktionsvariation* har hittats på för att visa att det inte finns ett normalt sätt att fungera utan var och en kan fungera på sitt individuella sätt (Funktek 2020).

Med att använda termer som funktionsvariation eller funktionsrätt vill man antagligen avstå från att placera människor i olika lådor exempelvis på grund av funktionsnedsättning. Det är förstås bra att personer med speciella behov inte i vardagen stämplas på grund av funktionsnedsättningen men det är svårt att i avhandlingen syfta på personer med speciella behov med termer som i princip också kan användas av icke-funktionsnedsatta personer. Jag anser att i min studie är det väsentligt att göra en skillnad mellan personer med en funktionsnedsättning och personer som inte har en funktionsnedsättning. Därför har jag bestämt att använda *funktionsnedsättning* istället för någon av de termer som kan syfta på alla. Jag har också kollat flera svenskspråkiga webbsidor inom temat och märkte att en stor del av dem använder samma term. Definition för termen funktionsnedsättning i min studie är Institutet för språk och folkminnens (2018) definition, som jag presenterat tidigare. Om en person som har en funktionsnedsättning använder jag både *person med funktionsnedsättning* och *funktionsnedsatt person*. Med de två termerna menar jag samma sak.

Jämställdhet

Jag anser att Finlands grundlag om diskriminering och barnens rättigheter i Finland kan indirekt påverka på hur och hur mycket funktionsnedsättningar tas upp i barnlitteratur. Därför vill jag mycket kort presentera lagstiftningen om diskriminering och rättigheter som ett barn med funktionsnedsättning har i Finland. Jag anser att genom barnlitteratur med information om funktionsnedsättningar medverkas till att barnet i framtiden tar bättre i beaktande funktionsnedsatta personer och kan bemöta olika människor. Om barn redan

tidigt lär sig om olikheter mellan människor följs lagarna kanske mer naturligt i samhället i framtiden. Som jag sagt tidigare, anser jag också att böcker om personer med funktionsnedsättning hjälper barn med funktionsnedsättning att identifiera sig med böckernas personer och känna sig mer normala i jämförelse med barn som inte har någon funktionsnedsättning. De funktionsnedsatta barnens möjligheter att identifiera sig och lära sig om funktionsnedsättningar anser jag också vara ett sätt att befrämja jämställdhet. Jag går dock inte djupt genom lagstiftningen utan lyfter upp sådana aspekter som kan vara till nytta i avhandlingen.

Enligt Finlands grundlag får man inte diskriminera personer med funktionsnedsättning. Ingen ska heller utan acceptabla skäl behandlas på ojämlikt sätt på grund av funktionsnedsättning. (Social- och hälsovårdsministeriet 2020.) I fråga om barnens rättigheter i Finland nämns det att barn med funktionsnedsättning har samma rättigheter som andra barn och de ska kunna leva fullvärdiga liv. Detta innebär exempelvis skola och utbildning, hobbyer och vänner. Barnets och familjens individuella situation ska tas i beaktande då man fattar beslut för barnet och man ska alltid sträva efter det som är bäst för barnet. (THL 2019.)

2.2 Typiska drag i barnlitteratur

Barnlitteratur och barnböcker har en central roll i min avhandling. Barnlitteratur och vuxenlitteratur är något olika. I detta avsnitt definierar jag termen barnlitteratur och barnbok. Jag presenterar också typiska drag för barnlitteratur och berättar lite om dess historiska utveckling. Jag anser att det är viktigt att presentera termen *barnlitteratur* eftersom de böcker jag analyserar kan definieras att vara barnlitteratur. Att definiera barnlitteratur är dock inte en enkel uppgift. Barnlitteraturforskaren Nikolajeva (2004: 15–16) använder i sin bok följande definition, som hon själv kallar för arbetsdefinition. Hon definierar barnlitteratur som litteratur som har skrivits med tanke på människor under 18 år som målgrupp. Att ett litterärt verk kan definieras som barnlitteratur innebär också att experter som behandlar litteraturen i fråga borde tänka sig att barn är den huvudsakliga

publiken. Typiskt för en barnlitteratur är också att författare och målgrupp representerar olika sociala grupper, vilket betyder att det är vuxna som skriver för barn.

Också Hellsing (1999: 17–18) konstaterar att barnlitteratur kan definieras på flera olika sätt. Han lyfter som exempel sociologi där barnlitteratur kan definieras som den litteratur som barn har läst eller kommer att läsa, vilket innebär också att förutom böcker och litteratur i textform, också andra typer av texter måste tas i beaktande, exempelvis program i radio och TV, teater och filmer. Hellsing (1999: 21) konstaterar också att om man i en studie använder en egen definition för barnlitteraturen ska man klart förklara vad menas med barnlitteratur just i det sammanhang både i studien och i då man berättar om sin studie.

Målet med barnlitteratur är uppfostran, speciellt i form av språkinläring, orientering i nya situationer och platser. Barnlitteratur kan också ha andra mål, exempelvis att stimulera barnets fantasi. Kort sagt är målet att med hjälp av barnlitteratur påverka barnet på ett positivt sätt. (Hellsing 1999: 25–27.) I Finland har barnlitteraturen länge definierats att vara pedagogiskt material, och först senare har den börjat betraktas som en egen genre. Barnböckernas teman, stil och estetik har förändrats under åren. Exempelvis krig har haft ett inslag både i text och bilder i barnlitteratur som publicerats under och strax efter kriget. (Heikkilä-Halttunen 1999: 133–147.) Nikolajeva (2004: 13) konstaterar att allt som barn läser inte är barnlitteratur utan barn läser sig också andra typer av texter. Det kan exempelvis vara fråga om tidningar eller reklam. Kåreland (1994: 24) påpekar att böckerna har ursprungligen inte utgivits enbart med barn som målgrupp utan barn fick höra muntliga berättelser.

Som jag skrivit tidigare, kan man anse att barnlitteratur innehåller också annat än böcker. I mitt material ingår dock enbart *barnböcker*, som i min studie betyder sådana böcker som kan definieras att vara barnlitteratur. Dessutom använder min referenslitteratur både termen barnlitteratur och barnbok. Eftersom man inte i alla fall kan säga att barnlitteratur och barnbok är synonymer använder jag båda termerna. Då jag refererar min referenslitteratur använder jag samma termer som använts i dem. Som följande presenterar jag typiska drag för barnlitteratur. Jag går genom olika genren, typisk

handlingsuppbyggnad och personerna i barnlitteratur. Jag lyfter också upp *djurberättelse* eftersom mitt material omfattar böcker som kan definieras att vara djurlitteratur.

Nikolajeva (2004: 24–25) presenterar fyra aspekter som ofta tas i beaktande i analys av barnlitteratur. Den första är pedagogik, där analyseras vad barn kan lära sig av boken. Den andra koncentrerar sig på läsoplevelse och undersöker om barn tycker om att läsa en viss bok. Den tredje lyfter upp bokens litterära metoder, exempelvis narrativa aspekter. Inom denna kategori konstateras att också vuxna kan anse att barnboken är bra. Den sista aspekten är estetik, som kan sägas att kombinera den andra och tredje aspekten. I analys av denna kategori undersöks de litterära aspekterna ur barns synpunkt. Något att notera i denna kategori kan vara exempelvis handling och humor.

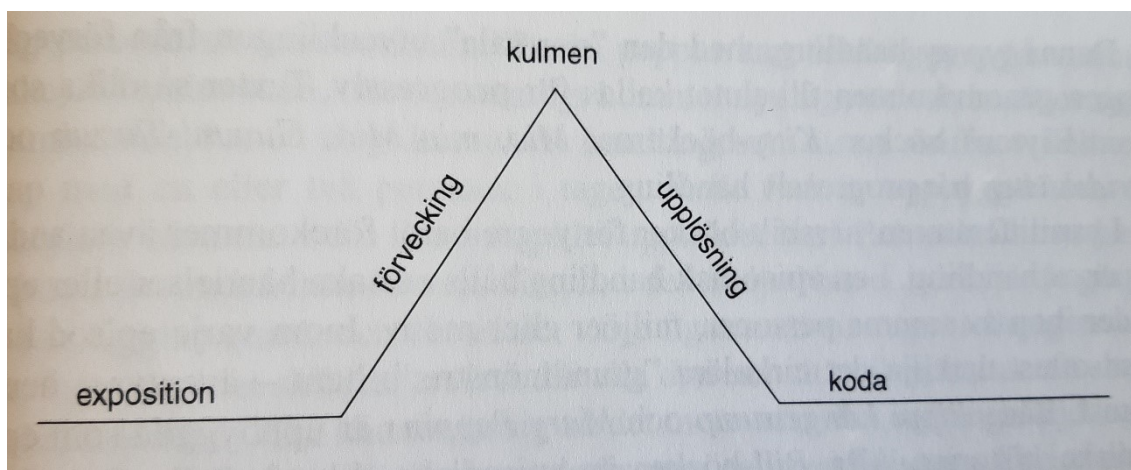
Jag tar i min analys upp något av de alla fyra aspekterna. Jag funderar vad barn kan lära om funktionsnedsättningar i boken, vilket jag anser som pedagogisk aspekt. Den andra aspekten kommer inte klart fram ensam men genom att jag tar upp den fjärde aspekten kommer jag att lyfta fram några faktorer som kunde höras till den andra aspekten. Jag tar upp litterära metoder som används i boken samt kombinerar dem med aspekten om barnens nivå genom att fundera på hur den litterära metoden kan påverka på barnet. På det sättet tar jag också den tredje och fjärde kategorin med i studien. Jag funderar också på identifikation med bokens personer vilket jag också anser att vara en del av de estetiska aspekterna.

Barnlitteratur uppfattas ofta som en sort av litteratur. Barnlitteratur anses ofta vara en grupp inom minoritetslitteratur, dit exempelvis kvinnolitteratur och arbetarlitteratur hör till. Med det tankesätt glömmes man bort att barnlitteratur inte är en enhetlig samling av böcker utan innefattar flera olika genrer. (Nikolajeva 2004: 13, 15–16.) Genrer fungerar lite annorlunda i barnlitteratur än i vuxenlitteratur. Vanligen liknar barnlitteratur berättande vuxenlitteratur. Vissa genrer är mer vanliga, såsom fantasi, och vissa genrer, såsom erotik och satir, finns nästan aldrig upp i barnlitteraturen. Något som inte vanligen finns i vuxenlitteratur men som är vanliga inom barnlitteratur är exempelvis bilderböcker och djurberättelser, som jag berättar mera om senare. (Nikolajeva 2004: 21–22.) Nikolajeva (2004: 235–240) skriver att man i barnlitteratur ofta undviker svåra och

abstrakta ord, även om författare ofta strävar efter att lära ut exempelvis nya ord och användning av bildspråk.

I litteratur kan det finnas ett huvudmotiv, även kallad för tema, och bimotoiv. Teman och bimotoiv kan vara lätta att hitta eller mer dolda. I barnlitteratur är ett vanligt tema sökande. Sökande kan betyda sökande av något fysiskt, såsom föremål eller personer, men det kan också handla om att exempelvis söka sin identitet. Vänskap är ett annat vanligt tema. I en del barnlitterära genrer dominerar vissa teman. Nikolajeva lyfter upp äventyrsböcker där rymning och flykt är vanliga teman. (Nikolajeva 2004: 66–68.) Jag kommer i samband med analysen av böckernas handling analysera deras tema och bimotoiv.

Som följande presenteras hur handling brukar se ut i barnlitteratur. Denna teori kommer jag att använda då jag analyserar handlingsuppbyggnad i mitt material. Enligt Nikolajeva (2004: 51, 55–57, 60–62) är lyckligt slut typiskt i barnlitteratur. En moralisk handling betyder att huvudpersonen utvecklas under berättelsens gång. Den traditionella handlingsmodellen, som också kan användas i barnlitteratur, innehåller *exposition*, *peripeti*, *kulmen*, *upplösning* och *koda*. Under expositionen presenteras bokens miljö och personer. Efter expositionen följer peripeti, som också kallas för förveckling. Under peripetin går handlingen så att säga uppåt mot kulmen, det vill säga vändpunkten. Senare i min avhandling använder jag termen vändpunkt. Efter det följer upplösningen och från och med det börjar handlingen jämna ut sig varefter berättelsen slutar i koda. Nedan presenterar jag **Bild 1** som demonstrerar den traditionella handlingsmodellen i grafisk form.

Bild 1. Traditionell handlingsuppbyggnad (Nikolajeva 2004: 57)

I **Bild 1** kan man se hur den traditionella handlingsmodellen bygger upp en våg. Början, det vill säga expositionen är jämn och lugn. Under förveckling formar händelsernas riktning uppåt och skapar spänning som vändpunkten löser upp varefter under upplösningen går händelserna neråt mot det lugna koda där berättelsen slutar.

Förutom den traditionella handlingen finns det andra typiska handlingsförlopp som ofta upprepas i barnlitteratur. Jag presenterar en av de vanligaste modellerna kort eftersom det är vanligt inom all litteratur. Jag kommer inte behandla fenomenet i min studie men eftersom det är vanligt inom barnlitteratur vill jag ännu lyfta fram fenomenet. I litteratur är växling mellan trygg och farlig vanligt. Ofta ses hemmet som en trygg men tråkig plats och huvudpersonen bestämmer sig att gå borta där det är farligt men spännande. Efter ett spännande äventyr kommer huvudpersonen tillbaka hem där det är tryggt igen. (Nikolajeva 2004: 57–58.)

I barnlitteratur begränsas ofta mängden personer för att det ska vara lättare för barnet att hänga med. Huvudpersonens namn finns ofta i titeln, vilket man också ser i mitt material där alla böckernas titel innehåller huvudpersonens namn. I barnlitteratur används ofta kollektiva huvudpersoner, vilket betyder att det flera personer i boken kan ses som huvudpersoner. Det kan exempelvis vara fråga om en grupp barn. Kollektiv huvudperson används sällan i vuxenlitteratur. Fördelen med kollektiv huvudperson är att man kan

presentera flera olika personligheter och kön och läsaren kan lättare hitta någon att identifiera sig med. Motsatsen till kollektiv huvudperson är individuell huvudperson där det bara finns en huvudperson. (Nikolajeva 2004: 92–96, 101.) De personer i boken som inte är huvudpersoner är bipersoner. Bipersoner kan ha mer eller mindre central roll i litteratur. Om huvudpersonen är i barnålder finns det ofta bland bipersonerna rådgivande och uppfostrande vuxna. (Nikolajeva 2004: 99–100.)

Berättaren är ofta i barnlitteratur, såsom i annan typ av skönlitteratur, antingen i jagform eller som tredje person (Nikolajeva 2004: 147). I mitt material har alla böckernas berättare i tredje person. Nikolajeva (2004: 148–149) nämner att för barn används ofta tredje person som berättare eftersom det kan vara svårt för barn att identifiera sig med jaget som inte är barnet själv. Berättaren kan vara allvetande, som vet förutom det som händer, också olika människornas känslor och tankar. Det är också möjligt att använda begränsad allvetande berättare, som enbart vet vad en del av personerna i boken gör. Andra personer i boken vet inte allt det som begränsad allvetande berättare vet. En objektiv berättare vet vad det man ser eller vad personerna säger i boken men inte personernas inre processer. Introperspektiv hos berättaren betyder att berättaren enbart vet en persons inre processer och aktioner. I fråga om mitt material har alla böckerna en allvetande berättare.

Djurberättelse

Djurberättelser är vanliga inom barnlitteratur, speciellt i bilderböcker. Med djurberättelse avses böcker där en del eller alla personer i boken är förmänskligade djur. Djur kan också leva som människor eller i en miljö där människorna lever men i en del djurböckerna lever djur helt eller delvis i deras typiska levnadsmiljö. Det är ofta möjligt att förvandla karaktärer i boken till människor. Exempelvis kunde man tänka sig att Lilleving är en berättelse om ett barn med funktionsnedsättning även om bokens huvudperson är en fågel. Att använda djur som huvudpersoner möjliggör att författaren inte behöver berätta hur gamla personerna är, deras kön eller sociala status, vilket ofta annars kommer fram i böckerna. Svåra ämnen kan också vara lättare att behandla om huvudpersonen är ett djur. (Nikolajeva 2000: 55–57.)

Heikkilä-Halttunen (2010: 94–95) skriver att djurkaraktärer kan användas som skyddsmask eller pansar för bokens personer och lyfter exempelvis fram en bok där det händer att alla barn representerar olika djurarter och har svårigheter att förstå varandra. Kåreland (1994: 75) konstaterar att i berättelser med förmänskligade djur ofta har världen vänt upp och ner på det sättet att den svagaste klarar sig bäst och att barn lätt identifierar sig med ett djurkaraktärer. Heikkilä-Halttunen (2010: 166) nämner också att om det presenteras ett djur med någon sjukdom kan det hjälpa barnet att behandla sin egen sjukdom och vård som han eller hon får. I mitt material kan *Lilleving* och *Bodil Basset möter Tilda Tax* definieras som djurböcker. I båda fall kan man tolka att huvudpersonen är ett barn. I båda böckerna har dock huvudpersonerna kön men i böckerna finns det också drag som inte vanligen finns i djurens livsmiljö.

2.3 Bilderbokens typiska drag

De tre böckerna i mitt material är bilderböcker och därför är det viktigt att presentera temat bilderböcker. Jag definierar vad bilderboken är och presenterar några olika typer av bilderböcker. Även om det existerar vuxenlitteratur med bilder koncentrerar jag i min studie enbart på de bilderböcker där målgruppen är barn. Jag lyfter också upp *simultansuccession* och *vardagsberättelse* eftersom de uppkommer i mitt material. Jag har tidigare konstaterat att det inte är lätt att definiera vad barnlitteratur är. Att definiera termen *bilderbok* är inte heller lätt. I bilderboken bildar text och bilder en sammanhängande helhet. Bilderboken har några likheter med teater och film men i bilderboken fattas dock både rörelse och ljud effekter. Bilderboken kan också läsas tyst, det vill säga utan muntlig berättande. (Nikolajeva 2000: 11.) Även om barn i Finland läser bilderböcker konstaterar Nikolajeva (2000: 58–59) att de inte finns i alla länder. Nodelman (1988: 1–2, 199–200) skriver att man ofta tänker att barn lättare kommer in i berättelsen via bilder i jämförelse med via texten. Han presenterar dock en undersökning där det har visats att kombination av text och bilder kan störa läsaren att ta till sig textens budskap. Nodelman skriver dock att en bra bilderbok ger läsaren rikare erfarenhet än enbart text eller bilder.

Nikolajeva (2000: 16–17) presenterar flera olika sätt att dela in barnböcker med bilder i olika kategorier beroende på mängden av text och bilder. Det är möjligt att göra kategorisering på flera olika sätt. Både Nikolajeva (2000: 16–20) samt Boglind och Nordenstam (2010: 108–109) presenterar Gregersens teori som går ut på att böckerna delas in i olika kategorier enligt mängden text och bilder. Bilderbok är en av de fyra kategorierna i teorin. Kännetecknen i bilderboken är att illustrationer och text utgör en helhet och de båda har lika mycket att berätta. Varken text eller bilder kunde fungera lika bra ensamma. Jag använder samma definition i min studie.

De andra kategorierna är illustrerade böcker, pekböcker och bildberättelser där text och bilder har olika relationer än i bilderböcker. Illustrerade böcker innehåller berättande text som är riktade till småbarn och innehåller bara några bilder som inte gjorts samtidigt med texten. Typiskt för en illustrerad bok är att texten är oberoende av bilden. Pekböcker i sin tur är icke-narrativa böcker, det vill säga de inte innehåller en enhetlig berättelse. Vanligen finns det i pekböckerna enskilda bilder. Böckerna innehåller ingen text eller bara några enskilda ord. Bildberättelsen innehåller en sammanhängande berättelse helt utan ord. Det är läsaren som verbaliserar händelserna. (Nikolajeva 2000: 16–20; Boglind & Nordenstam 2010: 108–109.)

I bilderboken har bilden och texten olika uppgifter. Textens uppgift är att berätta och bildens uppgift är att beskriva texten. Ord och bilder lämnar ofta luckor som läsaren själv kan fylla. Ofta har bilder och text olika luckor och på det sättet kan text och bilder fylla i varandras luckor. Läsaren växlar mellan text och bilder och skapar på det sättet djupare förståelse av berättelsen i jämförelse med att läsaren enbart tittade på bilderna eller läste på texten. (Nikolajeva 2000: 12–13.) Nodelman (1988: 193, 195, 198) har i sin studie fått resultat att om man ska återge berättelsen med hjälp av bilderbokens bilder, utan att se text blir det ofta svårt. Att tolka texten utan bilder är lättare, men det kan ändå hända att läsaren förstår något fel om det inte är möjligt att ta i beaktande både text och bilder. Texten kan också hjälpa läsaren att i bilderna fästa uppmärksamhet på det väsentliga, även något som läsaren inte annars fäste uppmärksamhet vid. Nikolajeva (2000: 77) konstaterar också att placering av text också kan hjälpa läsaren att märka detaljer. Eftersom jag i analysen vill undvika situationen att jag inte märker något på grund av att

jag enbart analyserar text eller bilder har jag bestämt att ta både text och bilder i beaktande.

Bilderböcker kan grovt delas in i fem grupper utgående från relationen mellan bild och text. I en *symmetrisk bilderbok* ger både bilden och texten samma information. Något att notera är att fullkomlig symmetri är ofta omöjlig att uppnå. I en *kompletterande bilderbok* beskriver bilderna något som texten inte visar och tvärtom. Om bokens text inte skulle fungera utan bilder och bildernas uppgift är att förstärka och stöda den skriftliga berättelsen är det frågan om en "*expanderande*" eller "*förstärkande*" bilderbok. Exempelvis om det i boken finns en händelse som bara bilden beskriver eller om texten enbart styr läsaren att titta på bilden är det fråga om denna typ av bok. I en så kallad *kontrapunktisk bilderbok* skulle varken text eller bilder fungera ensam, utan bilder och text ifrågasätter varandra. Det är också möjligt att bokens text och bilder motstrider med varandra. Böcker i den gruppen kallas för *motstridiga* eller *ambivalenta*. De två vanligaste typerna av de här är symmetriska och kompletterande bilderböcker. (Nikolajeva 2000: 22–27.) Jag tar i min analys upp bildernas uppgift i de tre böckerna.

I en modern bilderbok kan hela uppslaget användas för bilder. En bild kan ta en sida eller ett uppslag. Det kan också finnas flera bilder i en sida. Det finns en stor skillnad mellan olika böcker i det hur stora bilderna är och hur många de finns per sida. Också textens placering kan variera. I uppslaget finns ett "dike" mellan vänstersida och högersida. Det är möjligt att sätta några detaljer dit för läsaren att hittas. Det är också vanligt att bilden har blödning, det vill säga bilden är inte symmetrisk utan går över ramar. Ramarna brukar dock inte vara synliga i bilden. (Nikolajeva 2000: 75–79.) Dessa faktorer tar jag inte specifikt upp i analysen men jag kommer att nämna vilka storlekar bilderna som jag analyserar är eller om det finns flera bilder i samma sida.

Miljö i bilderna kan ha en väsentlig roll för berättelsen. Eftersom barn inte orkar läsa långa beskrivningar kommer bilden ofta in och kompletterar dem. Miljön kan exempelvis klargöra bokens konflikt. (Nikolajeva 2000: 118.) Det sistnämnda händer exempelvis i boken *Lilleving* där miljön visar att den funktionsnedsatta huvudpersonen inte kan fungera så som en vanlig fågel borde. Genom att visa att andra djur störs av hjälpmedel i

Bild 3 klargörs också konflikten i boken. Bilderna i bilderboken har dock sina begränsningar. Bilderna kan berätta hur personerna ser ut men inte personers namn eller ålder. Det är också omöjligt av bilderna se olika personernas relationer. Exempelvis om det i bilden finns en flicka och en man kan man utan text inte entydigt tolka om det är fråga om en far och dotter. (Nikolajeva 2000: 142–143.)

Eftersom jag i bildanalysen tolkar olika personernas känslor berättar jag kort Nikolajevas (2000: 153–156) exempel av hur känslorna visas i *Mina och Kåge*-böcker. Nikolajeva konstaterar att känslorna syns i personernas ansiktsuttryck och kroppsställning. Exempelvis då huvudet är neråtvänd kan man ofta tolka att personen i fråga är sur. Också genom att visa olika varor kan man i vissa fall indirekt visa känslor, om personen exempelvis blivit arg och kastat ner något. Nikolajeva konstaterar dock att det ofta finns ord som stöder bilderna då man vill föra fram känslor hos olika personerna.

Eftersom rörelse i vissa fall för fram funktionsnedsättning i de bilder jag analyserar presenterar jag olika sätt att visa rörelse i bilderbäckernas bilder. *Simultansuccession* är en teknik som används i bilderbäckernas bilder för att visa rörelse. Det betyder det att i en bild finns en person eller ett föremål flera gånger. Den här metoden har använts redan i konstverk under medeltiden. (Nikolajeva 2000: 201–203.) Nodelman (1988: 159–161) konstaterar att förutom simultansuccession är det möjligt att med exempelvis fötternas ovanliga ställning visa rörelse. Exempel på simultansuccession kan man se i **Bild 3** där älgens framfötter ser onaturliga ut. Ibland kan rörelse ritas med suddighet, såsom rörelse syns i fotona. Också olika sträckor kan visa hur något rör sig i bilden. (Nodelman 1988: 159–161.)

Vardagsberättelse

Vardagsberättelserna handlar om vardagliga situationer i ett barns liv. Böckerna har också ofta ett pedagogiskt mål, det vill säga att lära barnet om nya situationer. Vardagsberättelser är mycket vanliga inom bilderböcker. (Nikolajeva 2000: 53–54.) Vardagsberättelser har enligt Heikkilä-Halttunen (2010: 49–51) blivit vanliga under 1970-talet. Målet med vardagliga berättelser är enligt Heikkilä-Halttunen att förminska

nervositet inför nya situationer och väcka intresse för kommande livshändelser. Temat kan också vara att lösa något vardagligt problem.

I mitt material kan *Tove Va-va* definieras som vardagsberättelse. Boken berättar för barnet hur hörsel undersöks. Man presenterar också hur man ser att någon har en dålig hörsel och känslor som personen själv och hans eller hennes nära kan ha kring hörselproblem. I boken kan barnet lära sig om läkarbesöket och minska sin nervositet inför besöket. Jag anser att boken kan definieras som vardagsberättelse eftersom boken kan lindra nervositet inför hörslexamination som läsaren kommer att ha i framtiden. Eftersom examination visas i boken klart kan läsning av den hjälpa med de känslor som väcks hos läsaren. Jag anser att hörselproblem inte kan räknas i vardagliga händelser eftersom alla barn inte har hörselproblem, men nervositet inför examination är vanligt bland barn och hörselundersökningen kan också göras utan att man misstänker några hörselproblem. Därför anser jag at *Tove Va-va* är en vardagsberättelse.

2.4 Temat funktionsnedsättning i barnlitteratur

Nu har jag presenterat såväl barnlitteratur som bilderböcker. Jag har också definierat termen funktionsnedsättning. Som följande berättar jag om undersökningar av barnböcker där funktionsnedsättning behandlas. Jag presenterar hur temat funktionsnedsättningen har fått sin plats inom barnlitteratur samt presenterar undersökningar som gjorts av böckerna med temat funktionsnedsättning.

Heikkilä-Halttunen (2010: 60–62) påpekar att barnböcker med funktionsnedsatta barn har varit bunden i tidens politik vilket kan konstateras vara en orsak till att fram till 1940-talet har bokens funktionsnedsatta personer inte så mycket talat med icke-funktionsnedsatta. I en del barnlitteratur där det funktionsnedsatta barnet har någon slags speciell kraft för att kompensera den nedsatta egenskapen. Antingen har deras svårigheter i livet löst sig via tillfrisknande eller döden har visat sig att vara en väg ut ur svårigheterna. I dåvarande samhället har personer med funktionsnedsättning mest levt i specifika inrättningar utanför städer. I tidens litteratur beskrevs personer med funktionsnedsättning

ofta som objekt för välgörenhet. Behovet av barnlitteratur som berättar om funktionsnedsättningar har vuxit då funktionsnedsatta barn placerades i samma skolor och samma klasser med så kallade vanliga barn istället för skilda anstalter. Brenna (2008: 101) skriver att också i Nordamerika har tidens attityd mot funktionsnedsatta haft påverkan på litteratur. Då de funktionsnedsatta isolerades av andra var behovet av litteratur inom temat annorlunda än nu när inkludering, det vill säga att de funktionsnedsatta personerna går exempelvis samma skola med så kallade normala barn, är vanligt.

Från och med 1970-talet har personer med funktionsnedsättningar fått mera plats i barnlitteratur. Samtidigt förändrades synen på de funktionsnedsatta personerna på mer individuell och förståelsegivande riktning. De första böckerna med temat funktionsnedsättning har presenterat människor med svåra fysiska funktionsnedsättningar. Samtidigt har det också kommit böcker för syn- och hörselskadade barn. (Heikkilä-Halttunen 2010: 60–62.) Under 1990-talet har olika organisationer och förbund publicerat barnböcker med sådana teman som inte så ofta behandlas i barnböckerna (Heikkilä-Halttunen 2010: 81). Exempelvis *Lilleving* har publicerats i samarbete med Handikappförbund.

Under 1990–2000 har det kommit ut färre böcker med temat funktionsnedsättning i jämförelse med 1980-talet eftersom man vill att de funktionsnedsatta barnen ses som vanliga medlemmar i samhället. Förändringen syns i den tidens barnböcker på det sättet att barn med funktionsnedsättningarna lever jämlikt liv med så kallade normala barn och funktionsnedsättning är alltid inte ett förhindrande faktor. (Heikkilä-Halttunen 2010: 168–169.) Eftersom det under 2000-talet har kommit mera undersökning om neurologiska problem hos barn har också litteratur inom detta tema kommit mera (Heikkilä-Halttunen 2010: 174).

Matthew och Clow (2007: 65–71) skriver i en artikel att det inte finns så mycket barnböcker med personer med funktionsnedsättningar och att barn med funktionsnedsättning ofta inte presenteras så som deras vardag ser ut, utan antingen som offer med behov av välgörenhet eller som superhjältar. Böcker ges ofta ut i ett litet antal

exemplar av mindre förlag. Enligt de studier som Matthew och Clow presenterar i sin artikel tycker människor ändå att det är viktigt att personer med funktionsnedsättning finns i bilderböcker så att barn kan lära sig att det finns olika människor och ha en positiv attityd mot dem. För barn med funktionsnedsättningar är det enligt de studierna viktigt att identifiera sig med personer som i boken har likadana problem som de själva har.

Brenna (2008: 100) presenterar i sin artikel 11 barnböcker där det finns funktionsnedsatta personer och som antingen fått *American Newbery*-pris (5 böcker) eller *Canadian Governor General's award* -pris (6 böcker). Böckerna är skrivna mellan år 1992 och 2007. Hon har kommit fram till att i två av böckerna har huvudpersonen funktionsnedsättning medan i andra böckerna har den funktionsnedsatta personen bipersonsroll. Då den funktionsnedsatta personen är en biperson är det vanligt att personen beskrivs som en sorts av hjälte som stöder huvudpersonen att utveckla sig själv. Enligt Brenna (2008: 100–102) är det problematiskt om böcker inte beskriver den funktionsnedsatta personens personliga utveckling. Att funktionsnedsatta personer inte presenteras som huvudperson kan enligt henne förorsaka att de funktionsnedsatta personerna ses som marginal fenomen i samhället. Hon konstaterar också att det är viktigt att det finns litteratur med funktionsnedsatta personer för att barn kan lära sig av dem och förstå andra bättre. Eftersom i och med inkludering kan barn ha funktionsnedsatta barn i samma grupper exempelvis i dagis eller skola är det speciellt viktigt att behandla temat.

I mitt studie analyserar jag en likadan aspekt som Brenna (2008) lyfter fram eftersom jag analyserar om böckerna i mitt material har en moralisk handling. I alla böcker i mitt material är dock huvudpersonen den som har en funktionsnedsättning. Analys av moralisk handling visar om personen med funktionsnedsättning utvecklas under handlingens gång (för mera information se avsnitt 2.1).

Emmerson, Fu, Lendsay och Brenna (2014: 12–16) har undersökt bilderböcker med funktionsnedsatta personer i Nordamerika. Deras undersökning hade två mål: att undersöka hurdana teman och trender det finns i bilderböcker där funktionsnedsättningar existerar och att lista ut engelskspråkiga bilderböcker som både innehåller funktionsnedsatta personer och har blivit prisbelönade. För att få resultat i det andra målet

har de gått genom en kanadensisk (två prisgrupper) och två amerikanska prisgivare från och med år 1994. Resultaten visar att det finns fyra kanadensiska och åtta amerikanska bilderböcker som prisbelönats. För att få resultat i det första målet har materialet utvidgats med 25 engelskspråkiga bilderböcker från Kanada där temat funktionsnedsättning lyfts fram. Studien av teman och trender koncentrerar sig på det kanadensiska materialet.

Resultatet visar alltså att få bilderböcker med funktionsnedsatta personer har fått priser. Av de belönade böckerna är det ofta bokens illustrationer som belönas. Närmare undersökning av de kanadensiska bilderböckerna och de kanadensiska prisbelönade bilderböckerna (29 bilderböcker) visar att största del av böckerna berättar om fysiska funktionsnedsättningar. Funktionsnedsättning nämns alltid inte i texten och det är över huvud taget ofta bilden som berättar mer om funktionsnedsättningen. Forskarna sökte också bilderböcker med funktionsnedsatta personer i två bokhandel i Canada och konstaterade att mängden var mycket liten, enbart en bok av 252 behandlade temat funktionsnedsättning. Det konstateras också att de funktionsnedsatta personerna ofta har en special förmåga. Typiskt för en modern bilderbok med funktionsnedsatta personer är att funktionsnedsättningen visas i social nivå. I alla utom åtta av de 29 böckerna beskrivs barndom genom att utnyttja läsarens erfarenhet om barndomen, vilket är bra i jämförelse med enbart observation av barndom som de åtta böckerna gör. I analys av de prisbelönade böckerna kommer också fram att samtidigt med funktionsnedsättningar är det möjligt att behandla andra minoritetsgrupper, exempelvis olika kulturer och nationaliteter. (Emmerson, Fu, Lendsay & Brenna 2014: 15–20.)

Woroty nec (2004) har bekantat sig i två olika boklistor: *100 Picture Books Everyone Should Know* av The New York Public Library och *Children's Books about Disabilities* av Educational Resources and Information Center Clearinghouse on Disabilities and Gifted Education. Hon konstaterar att i listan av hundra barnböcker finns det inga böcker om funktionsnedsättningar men 15 böcker presenterar multikulturalitet, vilket också är ett viktigt tema i dagens läge. I listan av barnböcker om funktionsnedsättningar finns det böcker om fysiska funktionsnedsättningar, utvecklingsstörningar och beteenderelaterade problem.

Circle of Inclusion (2002) har publicerat en lista av faktorer som man kan använda för att utvärdera barnböcker där funktionsnedsättningarna behandlas. Det finns samtliga 9 kategorier att beaktas. Första kategori utvärderar bilder med syn på stereotyper, de funktionsnedsatta barns individualitet och om de har en aktiv roll i boken. Andra kategori är handlingen, som utvärderas enligt hur bra de funktionsnedsatta blir accepterade av omgivningen samt om de funktionsnedsatta personerna löser problem under handlingens gång. I handlingsanalysen tas också upp om berättelsen var likadan om det inte skulle finnas en funktionsnedsatt person. Tredje kategori tar upp livsstilen, och där analyseras om bilden stöder ärlig bild av personen. Fjärde kategori analyserar om den funktionsnedsatta personen har en ledarroll i boken. Femte kategori går in i identifikation hos en funktionsnedsatt läsare. Man analyserar om ett barn funktionsnedsättning kan identifiera sig med bokens personer. Den sjätte och den sjunde kategorin tar upp författarens och illustratörens bakgrund och perspektiv, som kan förstärka bokens värde. Exempelvis i *Tove Va-va* har författaren erfarenhet i de problem hon skriver om. Åttonde kategori tar upp värdeladdade ord som inte borde finnas i boken. I den sista kategorin analyseras om bokens målgrupp är den rätta.

Worotyneć (2004) har i samband med analys av boklistor också analyserat sex barnböcker med hjälp av kriterier av Circle of Inclusion (2002), som jag presenterar ovan. Resultat visar att alla av de böckerna har sina goda och onda sidor och det inte finns sådana böcker som klarar sig av alla kriterierna. Problematiskt är i flera böcker exempelvis det att de funktionsnedsatta personerna inte visas som ledare eller som problemlösare. Worotynećs material visar dock att det också finns böcker där de funktionsnedsatta personerna fungerar fullständigt i vardagliga livet.

3 FUNKTIONSNEDSÄTTNING I DE VALDA BÖCKERNA

I detta kapitel analyseras representation av funktionsnedsättning i mitt material. Varje bok analyseras skilt under egen underrubrik. Analysen påbörjas med analys av bokens handling och tema samt bildernas uppgift. Sedan analyseras textexempel och bilder med tanke på funktionsnedsättning. I analys av text tas upp vem beskriver funktionsnedsättningen, beskrivningens ton och om beskrivningen är av fysisk eller psykisk del av funktionsnedsättningen. Funktionsnedsättning i bilderna analyseras på semiotiskt sätt och i analysen tas upp både det som kan ses i bilderna och det som man kan tolka av dem. Närmare om metoden berättar jag i avsnitt 1.3.

För att se helheten hos de tre böckerna och för att kunna jämföra resultat tar jag upp resultat från textanalys kvantitativt i avsnitt 3.4. Jag presenterar resultaten i tabeller för att se hur resultaten från de tre böckerna skiljer sig från varandra i fråga om textanalys. Jag jämför också kort resultat i bildanalysen i de tre böckerna. Samtidigt gör jag också en kort sammanfattning av mina resultat i analysen av böckernas uppbyggnad och beskrivning av funktionsnedsättning.

3.1 *Lilleving* – bok om fågeln som inte kunde flyga

Först analyseras boken *Lilleving*. Jag inleder med att presentera bokens tema och analyserar sedan handlingsuppbyggnaden samt bildernas uppgift. Efter det analyseras representation av funktionsnedsättningen i de textexempel som jag excerperat ur boken. Jag analyserar också några bilder som stöd för textanalysen. Bokens tema är att lära leva med funktionsnedsättning. Några bimotoiv är att skiljas från sin mamma, att hitta sig själv, att rymma, att bli mobbad och vänskap. Så som jag konstaterat i 2.2, är de vanliga teman i barnlitteratur.

Som jag nämnt tidigare, har barnböcker ofta ett lyckligt slut. I *Lilleving* hittar huvudpersonen, som är en fågel, ett sätt att klara sig i skogen och huvudpersonens mamma och syskon blir glada över det och därför kan man säga att boken har ett lyckligt

slut. Huvudpersonen lyckas också att hitta en vän. Jag anser också att Lilleving har en moralisk handling, det vill säga personen utvecklas under handlingens gång eftersom huvudpersonen utvecklas från att inte klara sig på grund av avsaknad flygförmåga till en självständigt fungerande fågel. Det handlar också om att huvudpersonen i början inte klarar av att leva i den miljö hans familj lever men hittar ett eget sätt att leva under handlingens gång.

Traditionell handlingsuppbyggnad innehåller exposition här presenteras miljön och personerna, peripeti där handlingen går vidare mot vändpunkten och upplösning där handlingen lugnar sig varefter berättelsen slutar i koda. (se avsnitt 2.2). *Lilleving* börjar med att miljön presenteras dit ingår skogen och fågelboet i trädet samt personer, det vill säga huvudpersonen Lilleving, fågelmamman och huvudpersonens fyra syskon. Konflikten klargörs i berättelsen när det kommer fram att Lilleving inte kan flyga och efter det börjar handlingen rulla vidare. Handlingen utvecklas genom att Lilleving tränar, besöker doktorn och Uppfinnaren utan att få hjälp. Han stannar hos hönorna under vintern för han kan inte flyga till Afrika, men flyr senare därifrån. De händelserna tar handlingen uppåt mot vändpunkten. Vändpunkten infaller när Lilleving klättrar upp i ekorrens håll och förstår att han kan glida mellan två träd. I upplösningen får också ekorren lära sig att glida och Lilleving lever med ekorren tills han flyttar in i ett eget håll i trädet. Slutligen får Lilleving ännu möjlighet att visa hur han klarar sig för sin mamma och sina syskon. Händelserna harmoniseras totalt då man i bokens koda kan se hur huvudpersonen och hans familj ser glad ut då Lilleving visar hur han klarar sig. Därför kan man påstå att *Lilleving* har byggts upp på ett sätt som motsvarar den typiska modellen för handlingsförlopp i skönlitteratur.

Som följande tar jag upp relationen mellan text och bilder. Enligt Nikolajeva (2000: 22–27) kan bilderbokens bilder kategoriseras i olika grupper beroende på hur mycket bild och text går ihop. Mera information om kategorierna finns i avsnitt 2.3. Det är inte självklart vilken av Nikolajevas fem kategorier om bildernas uppgift i bilderboken karaktäriserar *Lilleving*. Det finns några bilder som verkar vara *symmetriska*, eftersom bilden och texten ger ungefär samma information. Å andra sidan finns det också bilder som berättar något som texten inte säger och sådana bilder där texten inte är förstäligen

utan bilden. Det sistnämnda händer exempelvis i **Bild 2** som jag analyserar mer noggrant senare. På basen av den bild kunde man säga att boken är en ”*expanderande*” eller ”*förstärkande*” bilderbok, vilket betyder att texten och bilden hänger nära ihop och kunde inte fungera bra ensam. Eftersom det i boken finns bilder som kan definieras att ha en uppgift som gäller för en ”*expanderande*” eller ”*förstärkande*” bilderbok, kan man därför dra slutsatsen att *Lilleving* hör till gruppen ifråga.

Som följande analyseras hur Lillevings funktionsnedsättning kommer fram i bokens text och bilder. Jag presenterar ett eller flera citat ur boken och analyserar dem enligt den metod som jag presenterat i avsnitt 1.3. Bildanalys, som jag berättat om mer i samma avsnitt använder jag för att stöda textanalysen. Jag berättar i samband med analysen varför bilden ifråga presenteras och analyseras. I de första exempel 1–3 presenteras huvudpersonens liv med sina syskon samt huvudpersonens personlighetsfaktorer. Exempelen är bland de första beskrivningarna av huvudpersonen och är därför del av exposition. De har grupperats samman eftersom de i boken finns i samma kontext.

- (1) Det var som om den femte fågelungen inte ville störa. Först när de andra tittade bort tittade han fram, om ni förstår. (Wänblad & Gustavsson 1996: 1.)
- (2) Den femte ungen väntade med att äta tills de andra var klara. Han kurade ihop sig invid mamman och sov först när syskonen redan hade hittat sina platser. Han inte så mycket som pep om inte alla andra hade pipit först. (Wänblad & Gustavsson 1996: 2.)
- (3) När de fyra syskonen gjorde sina första försök att flyga, satt den femte lille fågelungen kvar i boet och tittade storögt efter dem. (Wänblad & Gustavsson 1996: 2.)

I exemplen 1, 2 och 3 kommer beskrivningen av funktionsnedsättningen ännu inte fram så klart. Man kan dock av berättarens röst förstå att huvudpersonen är annorlunda än hans syskon. Beskrivning av funktionsnedsättningen sker av berättaren. Alla av de beskrivningar kan uppfattas som neutrala beskrivningar. Ingen av exemplen tar upp den fysiska funktionsnedsättningen utan det är fråga om sådant som handlar om huvudpersonens handlingar i sociala situationer. Man kan på basen av exempel 1–3 dra slutsatsen att huvudpersonen förstår att han är annorlunda än de andra syskonen och han

reagerar på det genom att vara mer försiktig och att försöka dra sig tillbaka för att inte vara i vägen för de andra. Därför anser jag att exemplen handlar om huvudpersonens funktionsnedsättning ur ett psykiskt perspektiv.

I boken kommer huvudpersonens avsaknad flygförmåga första gången fram i bilden. Därför har jag valt att analysera den bild som visar hur funktionsnedsättningen första gången presenteras för läsaren. Att huvudpersonens funktionsnedsättning kommer fram har jag tidigare definierat som bokens konflikt, som påbörjar händelserna. **Bild 2** täcker en hel sida och föreställer den femte fågelungen, som senare får namnet Lilleving. Han hoppar från grenen för att flyga men kan inte hålla sig i luften utan faller ner till marken där fågelmamman fångar honom. Lilleving börjar sitt flygförsök i vänstra övre hörnet av sidan och landar i högra nedre hörnet. I högra övre hörnet sitter två av Lillevings syskon och tittar på flygförsöket. Bildens uppgift i berättelsen är att fortsätta meningen ”Han bredde ut vingarna och hoppade...” i den skrivna texten.

Bild 2. Det första flygförsöket (Wänblad & Gustavsson 1996: 3)

I beskrivningen av rörelse i bilden används simultansuccesion (se avsnitt 2.3). Det finns sex gestalter av Lilleving med olika miner i bilden, och en streckad linje mellan gestalterna som visar gestalternas ordning. I den första gestalten har Lilleving brett ut sina vingar för att flyga och tittar neråt. De tre följande gestalterna föreställer rädsla och panik över att Lilleving inte kan hålla sig i luften. Rörelsen i vingarna visas genom ett ritat streck. I den femte gestalten har Lilleving munnen öppen och ögonen riktar åt olika håll. Man skulle kunna tolka att Lilleving ropar på hjälp av mamma som är på marken. Det sägs dock inte i den skrivna texten men det kan vara fråga om den typ av information som enbart ges via bilderna och därför missar man lite om man inte tittar på bilden (se Nodelman 1988: 193, 195, 198 i avsnitt 2.3). Också fågelmammans rörelse har gestaltats med simultansuccesion. Den första gestalten av fågelmamman visar rörelse mot det håll Lilleving kommer att landa. Rörelsen visas också i fötternas ställning. I fågelmammans ögon kan man se oro. Den andra gestalten av fågelmamman visar hur hon tar emot

Lilleving, vilket är sjätte gestaltningen av Lilleving. Både Lilleving och fågelmamman ser glada och lättade ut i den sista gestalten.

I **Bild 2** kommer huvudpersonens funktionsnedsättning fram på det sättet att den visar att huvudpersonen inte kan fungera så som fåglarna vanligtvis gör. Det är alltså gestaltningarna av Lillevings rörelse i bilden som avslöjar funktionsnedsättning. Det är också möjligt att tolka att miljön visar Lillevings funktionsnedsättning, eftersom fågelboet ligger högt uppe i trädet och eftersom Lilleving inte kan flyga så behöver han stöd av sin mamma för att inte falla ner på marken. Om fågelboet skulle ligga på marken vore det inget problem för huvudpersonen att hoppa ut ur boet. I bilden kan man inte tolka om någon av personernas gester eller miner beskriver funktionsnedsättningen utan det är mer fråga om panik och lättnad som förorsakas av situationen.

Efter huvudpersonens funktionsnedsättning kommit fram via bilden presenteras den också i skriftlig berättelse på följande sida. Exempel 4 presenterar tankar hos huvudpersonens mamma och finns i boken strax efter att huvudpersonens funktionsnedsättning kommit fram. Exempel lyfts fram på grund av att där kommer det första gången i texten klart fram vilken slags funktionsnedsättning huvudpersonen har. Exemplet visar också hur det av andra personer kan kännas hjälplöst att träffa en funktionsnedsatt person för att de kanske är osäkra på hur man ska reagera på det.

- (4) Det är inte lätt för en fågelmamma att förstå vad man ska göra med en unge som knappt har några vingar. (Wänblad & Gustavsson 1996: 4.)

I exempel 4 är det svårare att bestämma vem som beskriver funktionsnedsättningen. Beskrivningen sker i princip av berättaren men det är fråga om en bipersons tankar i boken. Eftersom det ändå är fråga om bipersonens tankar kategoriserar jag exempel 4 som beskrivning av bipersonen enligt vad jag tidigare bestämt om sådana situationer (se avsnitt 1.3). Beskrivning kan tolkas att vara neutral. Såsom jag redan nämnde, handlar citatet delvis inte om huvudpersonens funktionsnedsättning, utan om bipersonens tankar i den situation huvudpersonens funktionsnedsättning har upptäckts. Beskrivningen av huvudpersonens funktionsnedsättning kommer fram indirekt, men handlar dock om det fysiska i funktionsnedsättningen.

De två följande exempel, exempel 5 och 6, beskriver hur de personen som möjligen kunde hjälpa Lilleving att klara sig med funktionsnedsättningen förhåller sig till honom och hur de tycker huvudpersonens framtid ser ut. Det visar sig att finnas både ett negativt sätt att se på huvudpersonens framtid och en mer positiv inställning med en möjlighet för den funktionsnedsatta fågeln att klara sig i livet med hjälpmedel. Båda exemplen är tagna från handlingens peripeti.

- (5) ”Öh, mycket ovanligt fall.” sa doktorn. ”Högst intressant.” sa han sedan. ”Men, tyvärr. Är de för små så är de för små. Den blir det bara hökmat av. Kommer inte undan. Nähäpp. Tyvärr.” (Wänblad & Gustavsson 1996: 7.)
- (6) Uppfinnaren tyckte också att Lilleving var ett intressant fall. Lilleving var redan trött på att höra det. ”Det här ska vi nog komma till rätta med”, sa Uppfinnaren. ”Men det är ju alltid lättare att dra ifrån än att lägga till.” – ”Men, som sagt, det här ska vi ordna.” (Wänblad & Gustavsson 1996: 8.)

Funktionsnedsättningen beskrivs i exempel 5 och 6 via replikerna, vilka sägs av bokens bipersoner. Replikerna i exempel 5 definieras som negativa, för att bipersonen ser funktionsnedsättningen som negativt och förhindrande tillstånd som inte går att sköta. Replikerna i exempel 6 kan uppfattas som neutrala kommentarer, och bipersonen ger huvudpersonen hopp om att han kan bli av med sina svårigheter. Man kunde också tänka sig att beskrivningen i exempel 6 är positiv men eftersom det i exemplet och via kontexten kommer fram att funktionsnedsättningen som huvudpersonen har är något som ska fixas bort. Också Uppfinnarens upprepning ger en lite osäker känsla av situationen. Därför anser jag inte att beskrivningen är positiv. Båda exemplen beskriver det fysiska i funktionsnedsättningen.

Märkbart i exempel 6 är Lillevings inställning till Uppfinnarens tankar. Det är inte direkt något som beskriver funktionsnedsättningen men avslöjar något om huvudpersonens tankar om sig själv. Man kan dra en slutsats att huvudpersonen har tröttnat på att höra att han är intressant. Därför kan man dra slutsatsen att huvudpersonen inte orkar höra att han är annorlunda utan skulle antingen vilja vara normal eller att få hjälp utan att andra förundrar sig över hans tillstånd.

För en person med funktionsnedsättning gäller det att hitta passliga hjälpmedel och omgivning att leva i. Exempel 7–9 som jag presenterar nedan beskriver andra personers tankar om hurdan huvudpersonen är och hur han borde leva och bete sig. Exempel 7 handlar om användning av hjälpmedel och exempel 8 och 9 om huvudpersonens flytt till hönorna, alltså till en miljö huvudpersonen inte hör hemma i. Det första exemplet hör inte till samma kontext med de två andra men de beskriver alla huvudpersonen med likadan stil så har jag bestämt att gruppera de tre exemplen tillsammans för analys. Alla exemplen hör i handlingens peripeti men är närmare vändpunkten än de tidigare exemplen.

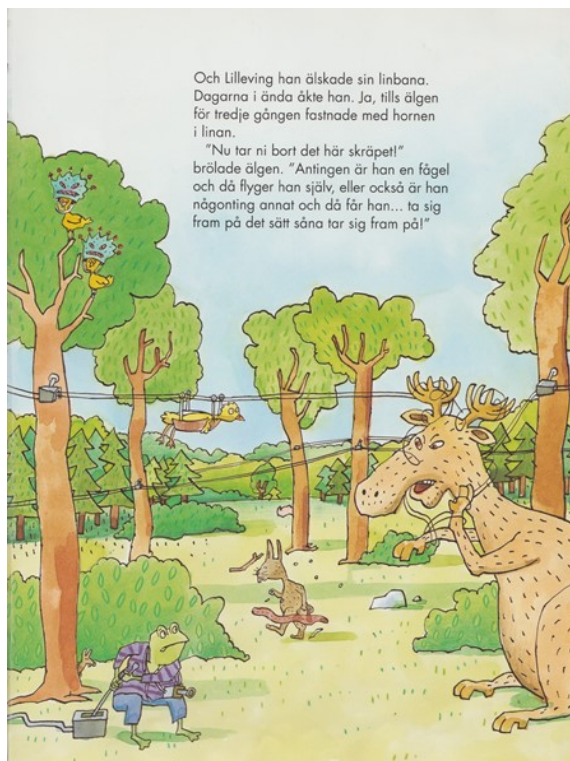
- (7) ”Antingen är han en fågel och då flyger han själv, eller också är han någonting annat och då får han... ta sig fram på det sättet såna tar sig fram på!” (Wänblad & Gustavsson 1996: 11.)
- (8) ”Du är nog en höna innerst inne”, skrånade Storflyge, ”du är mer lik dem än oss!” (Wänblad & Gustavsson 1996: 13.)
- (9) ”Det var en klen stackare!” kacklade det mellan redena. ”Den lägger inte strutsägg, inte! Ha, ha!” Och det var förstås sant. (Wänblad & Gustavsson 1996: 14.)

Repliken i exempel 7 uttalas av en biperson och kan uppfattas som negativ beskrivning. Den beskriver den fysiska funktionsnedsättningen. Jag nämnde tidigare i avsnitt 2.2 att Lilleving kan uppfattas att vara en sådan djurbok där personerna kunde också tänkas vara människor. På basen av detta kan man dra slutsatsen att personen, som i boken sägs av en älg kan exempelvis uppfattas att vara en person som störs av att en person med fysisk funktionsnedsättning använder hjälpmedel, vilket stöder tanken att exempel 7 kan uppfattas som negativ.

Exemplen 8 och 9 är båda citat av bipersoner och kan ses som negativa kommentarer om huvudpersonens funktionsnedsättning. Exempel 8 kan tolkas att innehålla en kommentar om både fysiska och psykiska egenskaper. Citatet ”Du är nog en höna innerst inne” kan sägas vara en kommentar om psykiska delen av funktionsnedsättningen medan citatet ”du är mer lik dem än oss!” också kan uppfattas beskriva huvudpersonens fysiska egenskaper, eftersom hönorna inte flyger så mycket. Å andra sidan kan man tolka att också citatet ”du är mer lik dem än oss!” beskriver huvudpersonens psykiska egenskaper men i det här

sammanhanget är det mer sannolikt att det handlar om fysiska egenskaper eftersom huvudpersonen lämnas hos hönorna på grund av att han inte kan flyga. Exempel 9 är en beskrivning av fysisk funktionsnedsättning.

För att tydliggöra varför huvudpersonens hjälpmedel visar sig att inte passa in i miljön där huvudpersonen lever och visa kontrasten mellan huvudpersonen och hönorna lyfter jag ännu upp två bilder innan följande textanalysexempel. **Bild 3** föreställer hur en älg fastnar i linan som är en del av Lilleving's hjälpmedel. Lilleving åker en linbana mellan träden i skogen. Älgen har fastnat i linan i högra nedre kanten av sidan och försöker komma loss. I vänstra nedre kanten finns en uppfinnare som styr linbanan. Högst i träden till vänster finns två fåglar som kan tolkas vara Lilleving's syskon, eftersom de ser likadana ut. De ser dock ut att vara mindre än Lilleving, men det kan vara på grund av perspektivet. I mitten av bilden finns det också ett djur som inte nämns i texten och inte heller har en central roll i bilden.

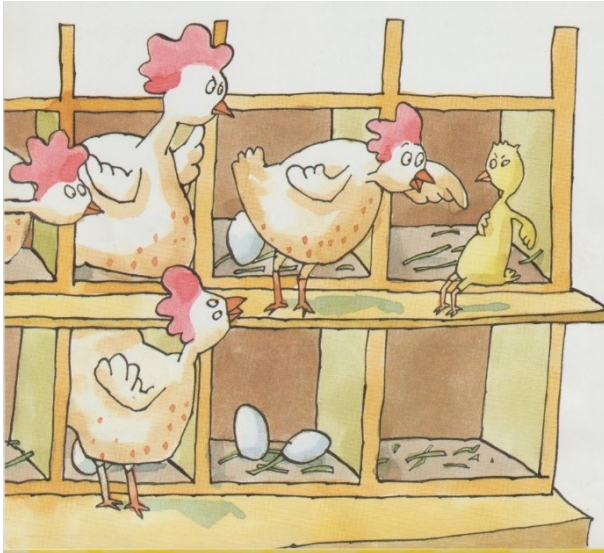
Bild 3. Linbanan som hjälpmedel (Wänblad & Gustavsson 1996: 11)

I **Bild 3** ligger Lilleving i linbanan och ser förskräckt ut. Det kan man tolka av det att han har stora, runda ögon och hans fötter och vingar ser ut som att han skulle vara förlamad av rädsla. Hans blick riktas mot älgen, av vilket kan man tolka att Lilleving har blivit skrämmd av älgens reaktion. Älgen i sin tur riktar blicken mot Uppfinnaren, och ser arg ut. Det kan man tolka av ögonen och munnen. Älgen ser också ut att försöka ta sig ur linbanan. Rörelsen har inte ritats på något speciellt sätt men ställningen av älgens framfötter har avslöjar det. Ställningen är en sådan att det är svårt att tro att någon skulle stå still i den ställningen. Uppfinnaren ser också förskräckt eller arg ut. Av kroppsställningen kan man tolka att han är överraskad och reserverad. Personernas blickar eller ställningar i sig visar inte huvudpersonens funktionsnedsättning utan deras uppgift är att stöda textens budskap. Lillevings korta vingar kan också ses i bilden.

Miljön i bilden är en skog där huvudpersonen och andra personer i bilden lever. Linbanan som Uppfinnaren byggt för att hjälpa Lilleving att röra på sig känns onaturligt i bildens miljö. Linbanan avslöjar att Lilleving behöver stöd för att klara sig i skogen. Bildens miljö visar också att hjälpmedlet inte kan användas friktionsfritt, eftersom andra djur som lever i samma område inte kan leva sitt liv utan att de blir störda. I bilden kan man också tolka att älgen indirekt visar negativa eller icke-accepterande tankar om Lillevings funktionsnedsättning, speciellt om man kombinerar bilden med älgens repliker i exempel 7 där älgen indirekt konstaterar att en fågel inte borde behöva hjälpmedel för att kunna flyga.

Följande bild i sin tur stöder exemplen 8 och 9. Bilden är den andra av de två bilderna på sidan 14 i boken. **Bild 4** föreställer Lilleving i hönshuset. Lilleving har valt ett rede längst till höger. I bildens vänster finns det fyra hönor som tittar mot Lilleving. Av omgivningen syns bara redet i två våningar och några ägg. Bildens uppgift är att stöda den skriftliga berättelsen men den visar lite bättre olika åsikter som hönorna har om Lilleving. Jag valde bilden eftersom den representerar huvudpersonen i en annan miljö än den miljö som han egentligen hör till. Bilden handlar också om hönornas sätt att bemöta en person som representerar en annan fågelart. Huvudpersonen bemöts bland annat på ett sätt som kan

definieras som mobbning, som också är ett intressant tema och kan förutom personer med en funktionsnedsättning beröra alla barn i något skede av livet.

Bild 4. Lilleving hos hönorna (Wänblad & Gustavsson 1996: 14)

Lillevings blick riktas mot hönorna, som alla stirrar på honom. Lillevings vingar är små, vilket visar funktionsnedsättningen för läsaren. Lillevings ansikte ser negativt ut, kanske kan man se lite irritation eller surhet i Lillevings ögon och ögonbryn. Ena vingen har ritats mot hans mage, vilket jag själv tolkar som att han skyddar sig själv. Hönorna riktar blick mot Lilleving och det ser ut att två hönor, den som står på nedre våningen och den som är längst till höger i bilden skrattar, så som de skulle reta Lilleving. Denna slutsats kan man dra av deras öppna munnar. Hönan som sitter mitterst i övre våningen ser arg eller misstänksam ut. Hönan till vänster har runda ögon och på grund av bildvinkeln syns det bara huvudet och en lång hals. Därför får jag intrycket att hönan inte aktivt mobbar Lilleving, utan är nyfiken på den nya fågeln eller situationen som pågår.

Bildens miljö visar att huvudpersonen inte hör hemma i miljön han är i. Hönorna och huvudpersonen är inte fysiskt likadana. Dessutom kan läsaren utgående från texten veta att huvudpersonen omnämns med pronomenet han, vilket innebär att han inte kan lägga

ägg. Man kan ändå inte säga att bilden för fram huvudpersonens funktionsnedsättning för man kan inte försäkra sig om att det är huvudpersonens korta vingar som gör honom annorlunda än hönorna, utan problemet är att hönorna och huvudpersonen representerar olika fågelarter. Samma gäller hörnornas blickar. Att hönorna tittar på och retar huvudpersonen bevisar inte att de kommenterar huvudpersonens funktionsnedsättning utan det kan också beror på att huvudpersonen inte representerar samma fågelart som de själva. Eftersom man kan se att Lilleving inte är en höna så visar Lillevings korta vingar i **Bild 4** hans funktionsnedsättning för läsaren. Man kan förstås tänka sig att hönorna pekar på Lillevings vingar och skrattar åt dem, men det kommer inte upp i den skrivna berättelsen.

Den fysiska funktionsnedsättningen kan också påverka på tankar och självbild hos den funktionsnedsatta personen. Exempel 10 och 11 beskriver Lillevings tankar om sig själv. De två exemplen har samma kontext i bokens berättelse och finns därför tillsammans i analysen. Annat märkbart är att de här exemplen är tagna strax innan berättelsens vändpunkt, det vill säga det skede i berättelsen då händelserna vänder sig och börjar lugna sig mot slut.

- (10) Han var ingen flyttfågel eftersom han inte kunde flyga. Han var ingen höna eftersom han inte kunde lägga ägg. Och han var ingen vinterfågel eftersom han höll på att frysa ihjäl. (Wänblad & Gustavsson 1996: 19.)
- (11) Han tänkte att han kanske kunde bli vad han ville. Han tänkte att eftersom ingen ändå visste var han hörde hemma kunde han lika gärna höra hemma i ett varmt och skönt håll. (Wänblad & Gustavsson 1996: 19.)

I exempel 10 för beskriver berättarrösten funktionsnedsättning, men det är möjligt att med hjälp av kontexten tolka att det är fråga om huvudpersonens tankar. Det är fråga om ett lite osäkert fall eftersom det inte helt tydligt kommer fram att det är huvudpersonens tankar som berättaren för fram. Jag har i metoden nämnt att om det är möjligt att tolka att det är någon av bokens personer som för fram informationen även om det kommer via berättaren räknas fallet under personen som man kan tolka det är fråga om. Det händer också i exempel 10, som nu räknas att vara huvudpersonens beskrivning. Också i exempel 11 kommer beskrivningen av funktionsnedsättningen fram via huvudpersonen själv.

Exempel 10 är en negativ beskrivning av funktionsnedsättningen men exempel 11 kan enligt min åsikt uppfattas antingen positivt eller negativt. Om man tar i beaktande kontexten kan man definiera det som positivt, för det kan tolkas att beskriva huvudpersonens egen acceptans av att han är annorlunda och kan leva annorlunda, så som han känner är bäst för honom. Av detta kan man också tolka att huvudpersonen förstår att han inte behöver sätta sig i någon viss form utan han kan leva det liv som han har förutsättningarna till. Å andra sidan kan man tolka att en del av citatet är lite bitter. I citatet ”eftersom ingen ändå visste var han hörde hemma kunde han lika gärna höra hemma i ett varmt och skönt håll” ligger det som jag anser kan också tänkas vara lite negativt på grund av att huvudpersonen känner att han inte hör till någonstans. Men som jag nämnde i början av stycket, med att ta i beaktande kontexten drar jag dock ändå slutsatsen att det handlar om positiva känslor hos huvudpersonen för att det strax innan det negativa sägs att huvudpersonen förstått att han kunde bli det han ville.

Exempel 10 handlar enligt min åsikt både om tankar om fysisk bristfällighet och om identitetsproblem på grund av fysisk funktionsnedsättning. Den visar att huvudpersonen inte känner sig hemma hos någon av de tre grupperna vars sätt att leva han har provat på. Med stöd av exempel 10 kan man av exempel 11 hitta både den fysiska och psykiska sidan. Exempel 11 beskriver indirekt fysisk funktionsnedsättning, eftersom det kommer tidigare i texten fram att Lilleving inte kan flyga så som andra fåglar i sin art och han inte känner sig bra på grund av det. Första meningen ”Han tänkte att han kanske kunde bli vad han ville” kan tolkas att vara Lillevings acceptans av sina fysiska förhinder och tanke på att han ska hitta ett sätt att leva som passar för honom. Man kan av exempel 10 tolka att Lilleving inte känner att han hör till någon av de arts specifika grupper som kommer fram i exemplet. Därför är det också möjligt att tolka att Lillevings tankar syftar på hans behov att hitta en sådan omgivning där han hör hemma i, vilket kan ses som psykisk faktor. Av citatet ”Han tänkte att eftersom ingen ändå visste var han hörde hemma kunde han lika gärna höra hemma i ett varmt och skönt håll” kan man också tolka att Lilleving förstår att ingen kan säga var han hör till utan han ska själv hitta något som är bra för honom. Detta är också något psykiskt eftersom det handlar om förståelse av sig själv.

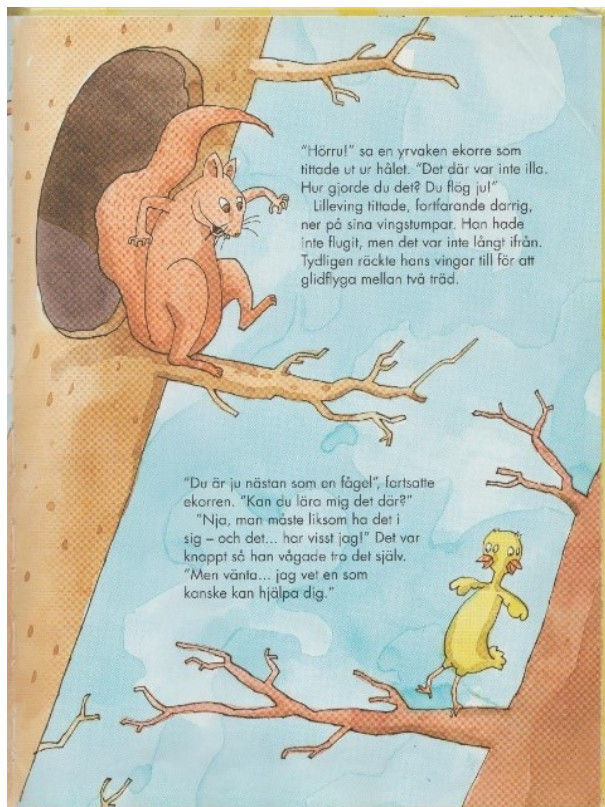
Funktionsnedsättning kan också ses som en positiv egenskap, speciellt om den funktionsnedsatta personen kan göra något som en annan person inte kan. I följande exempel, 12–14 presenteras den positiva sidan av funktionsnedsättningen samt en situation där huvudpersonen lär sig att glida i luften och genom det leva ett bättre liv. Alla tre exemplen är från samma kontext i berättelsen och är tagna strax efter vändpunkten där berättelsens ton blivit mer positiv.

- (12) ”Hörru!” sa en yrvaken ekorre som tittade ut ur hålet. ”Det där var inte illa. Hur gjorde du det? Du flög ju!” (Wänblad & Gustavsson 1996: 21.)
- (13) Han hade inte flugit, men det var inte långt ifrån. Tydligen räckte hans vingar till för att glidflyga mellan två träd. (Wänblad & Gustavsson 1996: 21.)
- (14) ”Du är ju nästan som en fågel”, fortsatte ekorren. ”Kan du lära mig det där?” (Wänblad & Gustavsson 1996: 21.)

I exempel 12 och 14 beskriver bipersonen funktionsnedsättningen. Exempel 13 anser jag som berättarröstens beskrivning. Alla tre exemplen är positiva beskrivningar. Något som jag noterade är att citatet ”Du flög ju” i exempel 12 avslöjar att ekorren träffat Lilleving tidigare, vilket ger en bild på att ekorren visste att Lilleving inte kunde flyga tidigare. Citatet kan tolkas att vara positiv och uppmuntrande inställning av ekorren. Eftersom det är fråga om kunnighet att flyga anser jag att exempel 12 beskriver det fysiska i funktionsnedsättningen. Också exempel 13 handlar om det fysiska i funktionsnedsättningen. I exempel 14 är det lite svårare att bestämma om det handlar om fysiska eller psykiska delen av funktionsnedsättningen. I citatet ”Du är ju nästan som en fågel” kan man se det fysiska om man tänker på att ekorren menar att Lilleving kan flyga nästan som en fågel. Samma citat kan dock tolkas att syfta på det sättet att kunnighet att glida mellan träden gör att Lilleving nästan hör till den arts specifika gruppen fåglar och då är det möjligt att anse att det handlar om psykiska sidan. Av dessa två möjligheter anser jag dock att eftersom alla tre exemplen presenteras nära varandra handlar exempel 14 det fysiska i funktionsnedsättningen.

Som stöd för analysen av exempel 12–14 presenterar jag bilden som illustrerar dem. Bildens uppgift är främst att illustrera händelsen och den ger inte mera information än

vad texten för fram. Jag ville ändå ta med bilden i analysen eftersom där presenteras huvudpersonens funktionsnedsättning i positivt ljus. Jag vill påvisa hur bilden skiljer sig från de bilder där andra personer ser funktionsnedsättningen som mer negativ. **Bild 5** föreställer situationen där Lilleving förstått att han kan glida mellan två träd och där en ekorre som sett vad hände vill att Lilleving lär ekorren att göra detsamma. I vänstra övre kanten finns ekorren utanför ett i trädet. I nedre högra hörnet står Lilleving på en gren i ett annat träd och tittar på sina vingar.

Bild 5. Lilleving och ekorren (Wänblad & Gustavsson 1996: 21)

Lillevings min är mycket glad och kanske lite överraskad. Hans blick är riktad mot sina vingar. Lillevings huvudrörelse har markerats med simultansuccession (se avsnitt 2.3) så att det ser ut som att han tittar på sina båda vingar. Ekorrens fotställning berättar också om rörelse. Ekorrens ansikte ser också glatt ut. Också ekorrens ställning har ser ut som

om ekorren skulle hoppa av glädje. Ekorrens blick riktas mot Lilleving. Man kan tolka att ekorren är glad över och intresserad av Lillevings handling.

Från miljön är det svårt att tolka något utan den skriftliga berättelsen eller föregående bild. Det går ändå att se att huvudpersonen står på trädets gren utan att det i bilden visas något hjälpmedel. Av de glada ansiktsuttrycken och av Lillevings blick mot sina vingar kan man dra slutsatsen att Lilleving med sina vingar kommit till grenen. Vingarna har dock inte vuxit så man kan se att huvudpersonen ännu kan definieras som funktionsnedsatt. På det sättet kan man säga att bilden föreställer hur huvudpersonen känner då han hittat ett sätt att klara sig i sin naturliga miljö trots funktionsnedsättningen. Att ekorren ser glatt mot Lilleving visar att också ekorren är glad över det, vilket tyder på att det finns någon slags acceptans för huvudpersonens funktionsnedsättning.

Replikerna i de följande analysenheter, exempel 15–17, sägs av huvudpersonens syskon och är tagna från bokens koda. Av dem kan man tolka att huvudpersonen mobbas på grund av funktionsnedsättningen samt se hur huvudpersonens funktionsnedsättning har påverkat på relationen mellan huvudpersonen och hans syskon, syskonen och mamman samt huvudpersonen och mamman. Det visar också att syskon kan känna sig avundsjuka om mamma måste ge mera uppmärksamhet för den funktionsnedsatta syskonen. Exempelen ingår i en dialog och syftar på samma situation i berättelsen.

(15) ”Har du lärt dig att flyga än då?” (Wänblad & Gustavsson 1996: 25.)

(16) ”Eller ska du springa ifatt flugorna?” (Wänblad & Gustavsson 1996: 25.)

(17) ”Mammas ponke kanske ska bli matad hela den här sommaren också?” (Wänblad & Gustavsson 1996: 25.)

Alla tre exemplen ovan är repliker av bipersoner i boken. Replikerna står i boken efter varandra i samma ordning som här. Därför kan alla exemplen uppfattas som negativa beskrivningar av funktionsnedsättningen, även om repliken i exempel 15 ensam inte låter som väldigt negativ. Det är ändå kontexten som visar att också exempel 15 syftar på att lyfta funktionsnedsättningen fram på negativt sätt. Exempelen 15 och 16 syftar på huvudpersonens fysiska egenskaper eftersom det kommer fram att huvudpersonen saknar

flygförmågan. I fråga om exempel 17 är det inte lika klart om det är fråga om beskrivning av fysisk eller psykisk del, men man kan med hjälp av bakgrundsinformation och kontext dra slutsatsen att repliken i exemplet syftar indirekt på huvudpersonens fysiska hinder.

Som jag redan i början av det här kapitlet konstaterat, har boken ett lyckligt slut. Exempel 18–19 är tagna i bokens koda, där händelserna i handlingen redan löst upp sig och huvudpersonen presenterar för sin familj hurdant liv han lever i skogen. Båda exemplen är tagna av samma kontext och presenteras därför tillsammans. De exemplen visar att huvudpersonen är glad och stolt över sig själv. Man kan se en stor skillnad i huvudpersonens inställning på sig själv i jämförelse med exemplen 1–3 där han var osäker och ville helst vara osynlig bland sina syskon.

(18) ”Jag har en massa småkryp här inne i stammen. Jag klarar mig fint.”
(Wänblad & Gustavsson 1996: 25.)

(19) ”Och ni anar inte hur många flugor man kan få tag i på bara en kort flygtur.” (Wänblad & Gustavsson 1996: 26.)

Både i exempel 18 och i exempel 19 beskriver huvudpersonen sig själv och sin funktionsnedsättning. Båda exemplen har positiv ton och berättar om funktionsnedsättningen genom att visa hur huvudpersonen lärt sig att leva med sin funktionsnedsättning. På det sättet kan man säga att huvudpersonen kommenterar sin fysiska funktionsnedsättning.

Sammanfattningsvis lyfter bokens text upp funktionsnedsättningen på mångsidigt sätt. De flesta av beskrivningarna (11 fall av 19) kommer från bipersonerna i boken och beskrivningarna har mest negativt ton (8 fall av 19). Man kan ändå se att det finns positiva beskrivningar speciellt i slutet av boken. Boken lyfter mest upp den fysiska funktionsnedsättningen (13 fall av 19 beskriver enbart fysiska sidan) men det finns också psykiska sidan med i boken.

Boken har en traditionell handlingsuppbyggnad. Det går att konstatera att olika sked i handlingen syns i beskrivning av funktionsnedsättningen. Då det enligt min analys presenteras miljön och huvudpersonen beskrivs huvudpersonen som osäker individ som

inte vill störa andra. I konflikt delen visas huvudpersonens funktionsnedsättning både som negativ och som neutralt fenomen men då händelserna rullar vidare visas den negativa sidan av funktionsnedsättningen starkare. I vändpunkten är det också märkbart att huvudpersonens inställning förändras och samtidig förändras också andras beskrivningar av funktionsnedsättningen. I slutet får den positiva stämningen liten blick bakåt då huvudpersonens syskon tar funktionsnedsättningen upp som negativ fenomen men det visas också att huvudpersonen inte bryr om sig utan överraskar sin mamma och sina syskon genom att visa hur han klarar sig i livet på sitt eget sätt. Man kan se att då huvudpersonen hittar sitt sätt att leva och accepterar sig själv är det också lättare för personer kring henne att acceptera funktionsnedsättningen.

Enligt min analys är *Lilleving* en ”*expanderande*” eller ”*förstärkande*” bilderbok. Det betyder, såsom jag lyft fram i avsnitt 2.3, att bokens text inte kunde fungera likadant utan bilder. Eftersom bokens bilder spelar en stor roll i boken kan man dra slutsatsen att den bild som man får av funktionsnedsättningen genom bilderna är en stor del av den bild som boken ger av huvudpersonens funktionsnedsättning. Som jag konstaterat, går bokens text och bilder mycket nära ihop och stöder varandra. Därför kan man dra slutsatsen att bokens bilder och text påverkar lika mycket på den bild som läsaren får av funktionsnedsättningen. I sin helhet visar boken att den funktionsnedsatta personen kan klara sig i livet på sitt eget sätt även om det i början kan vara svårt att leva sitt eget liv. Eftersom det i boken också tas upp negativa händelser kan det hjälpa den funktionsnedsatta personen att klara sig i likadana situationer i vardagen.

I de bilderna som jag analyserat finns både positiva och negativa uppfattningar om funktionsnedsättning. Bildernas syn på funktionsnedsättning är samma som i den skriftliga berättelsen. Man kan av bilderna tydligt se att miljön avslöjar funktionsnedsättningen i flera bilderna. Det mest tydligt märke på funktionsnedsättningen är ändå i alla av de analyserade bilderna huvudpersonens vingar korta vingar. Att vingarna är för korta och de inte fungerar som de borde visas dock på flera olika sätt. Man kan också konstatera att olika personer i boken bemöter den funktionsnedsatta personen på olika sätt. Känslor kan ses exempelvis via kroppsställningen eller ansiktsuttryck. Något som man också kan se är att efter vändpunkten blir bilderna mer positiva och hoppfulla.

Man kan på basen av detta konstatera att den skriftliga berättelsen går mycket nära ihop med illustrationer.

Man kan också relatera de känslor och händelser i boken i verkliga livet. Både text och bilder visar olika personers attityder mot funktionsnedsättningen. Det är möjligt att känna igen huvudpersonens eller andra personers känslor i berättelsens gång och det finns flera olika attityder mot funktionsnedsättningen hos bokens personer. Det är också möjligt att relatera sig till de känslor och händelser och lära sig att möta olika personer med olika attityder. Genom att läsa boken kan ett barn, föräldrar eller närmaste människor identifiera sig med bokens händelser och på det sättet få stöd att leva med sin egen eller andras funktionsnedsättning. Att funktionsnedsättning förs fram av flera olika personer och genom att det presenteras olika åsikter samt fysiska respektive psykiska beskrivningar av funktionsnedsättning gör att beskrivningen av funktionsnedsättning är mångsidig och kan jämföras med flera olika situationer i vardagen.

3.2 *Bodil Basset möter Tilda Tax* – bok om hund som behöver hjälpmedel

I detta avsnitt boken *Bodil Basset Möter Tilda Tax*. Jag inleder med att analysera bokens tema och handling. Bokens tema är att lära sig leva med en funktionsnedsättning. Några bimotoiv är vänskap, att ha kamratstöd och att acceptera sig själv trots funktionsnedsättningen. Såsom ofta i barnlitteratur, har boken ett lyckligt slut. I slutet av boken blir huvudpersonen mer van vid sitt sätt att leva samt fått en kompis. Eftersom huvudpersonen också utvecklas under berättelsens gång från att gömma sig under filten till att ledigt röra sig utomhus och ha det roligt kan man också säga att det är fråga om moralisk handling. I boken finns det också en biperson med funktionsnedsättning som inte utvecklas utan stöder huvudpersonens utveckling.

Som följande analyserar jag om handlingen också är traditionell, det vill säga om det i handlingen kan hittas exposition, peripeti, vändpunkt, upplösning och koda (se avsnitt 2.2). Berättelsen börjar med att presentera bokens huvudperson, Bodil. Det kommer fram att huvudpersonen förlorat sina bakben samt känslor som huvudpersonen har efter

händelsen. I texten visas att ägaren försöker få Bodil piggare men det lyckas inte. Detta kan tolkas som exposition, där bokens personer och miljö presenteras. Peripeti, där händelserna börjar rulla vidare infaller då dörrklockan ringer och Tilda kommer in i bilden och lyckas att locka Bodil uppe och ut. Handlingen förvecklas vidare då Tilda får Bodil att bli lite gladare och märker att livet kanske blir något med hjul istället för bakben. Väändpunkten följer då Bodil bestämmer sig att prova på Tildas lek och märker att det lyckas och är roligt. Från och med det börjar upplösningen där hundvännerna rullar genom pölarna. Berättelsen slutar i Koda med att Bodil går hem och somnar glatt. Det går därför att konstatera att boken följer den traditionella handlingsupbyggnaden.

För att jag också analyserar bilder analyserar jag också bildernas uppgift i boken. I boken har bildernas uppgift att stöda det skrivna berättelse samt illustrera händelserna. En del av bilderna illustrerar också miljön där händelserna pågår. Det är dock möjligt att texten kunde klara sig utan bilder. Ändå stöder bilderna förståelse av berättelsen och förstärker textens budskap. Bilderna ger också några sådana detaljer som inte texten berättar. I bilderna finns det exempelvis djur som inte nämns i den skriftliga berättelsen men som ändå ger något mer till berättelsen. De detaljerna försvårar dock inte förståelse av berättelsen utan ger lite information om stämningen i berättelsen.

Som konstaterat anser jag att texten skulle fungera helt bra utan bilder även om bilderna berättar mera exempelvis om de funktionsnedsatta personernas hjälpmedel. *Kompletterande bilderbok* där text och bilder fyller varandras luckor anser jag att vara som närmaste typ av Nikolajevs (2000: 22–27) kategorisering. Flera bilder kompletterar den skriftliga berättelsen såsom det görs i kompletterande bilderböcker. En del av bilderna är sådana som liknar mer bilder i *symmetrisk bilderbok* där text och bilder berättar samma sak. Eftersom det ändå finns bilder som har större roll i berättelsens gång konstaterar jag att det är fråga om *kompletterande bilderbok*.

Som följande analyseras beskrivning av funktionsnedsättning i boken. Jag presenterar exempel av bokens text och analyserar vem beskriver funktionsnedsättningen, om beskrivning är negativ, positiv eller neutral och om det är fråga om fysisk eller psykisk del av funktionsnedsättning. Som stöd för textanalys används bildanalys. I samband med

bilden berättas varför bilden valts in och vilket exempel stöds av bilden. Exempel 20 visar hurdan funktionsnedsättning huvudpersonen har. Exempel 21 och 22 i sin tur beskriver hur huvudpersonen känner sig om funktionsnedsättningen. Det visar sig att huvudpersonen nyligen blivit funktionsnedsatt och känner sig därför inte väl till mods. Exempelen är tagna från samma kontext och är en del av exposition där huvudpersonen och hennes situation presenteras.

- (20) Hon har förlorat sina bakben och inget är som förut. Han kan inte hoppa som förut, leka som hon brukade göra eller springa i skogen som hon tyckte så mycket om. (Kindberg 2018: 1.)
- (21) Igår tog matte henne till veterinären och hon fick ett par hjul fastspända där bakbenen hade suttit. Det var väldigt läskigt. Hon vill bara ligga här under filten där det är tryggt. (Kindberg 2018: 2.)
- (22) ”Bodil! ropar matte. Kom fram nu!”
 Nej, tänker Bodil och kryper längre in under filten.
 ”Vill du ha lite godis?” lockar matte. ”Kom nu!”
 Det vill jag inte, tänker Bodil och suckar tungt inifrån sitt gömställe.
 (Kindberg 2018: 1–2.)

Exempelen 20 och 21 är beskrivna av berättarrösten. I exempel 21 kan man dock tolka att ”Det var väldigt läskigt” är huvudpersonens tankar om sitt nya hjälpmedel. I jämförelse med andra exemplen tar berättare också starkare inställning till funktionsnedsättningen än annars vilket också stöder tanken på att berättaren beskriver huvudpersonens känslor. Det är ändå en så liten del av exempel 21 så tolkar jag att som helhet är det fråga om berättarrösten. I exempel 22 finns det både berättarrösten som presenterar huvudpersonens tankar och bipersonens repliker. Huvudpersonens känslor om funktionsnedsättning i exemplet beskrivs av berättarrösten. Texten är ändå i sådan form att man kan tolka att huvudpersonen beskriver sina egna känslor. Om bipersonens repliker kan man tolka att matte försöker få huvudpersonen att må bättre. Den beskriver dock inte funktionsnedsättningen så analyserar jag inte replikerna desto mera.

Alla exemplen kan i sin helhet uppfattas som negativa, även om i exempel 21 låter början av exemplet neutralt. Exempel 20 beskriver mest fysiska egenskaper av funktionsnedsättning men lyfter också fram psykiska sidan i form av att lyfta fram känslan

om att allt har förändrats. Exempel 21 börjar med att presentera fysisk funktionsnedsättning i form av hjälpmedel och slutar med att visa huvudpersonens känslor, vilket beskriver det psykiska i funktionsnedsättningen. Exempel 22 handlar helt och hållet om psykisk del av funktionsnedsättningen.

För att stöda de tre föregående exemplen analyserar jag den bild som presenteras med texten. I bilden i första sidan syns huvudpersonens funktionsnedsättning inte så tydligt. Det är ändå möjligt att tolka känslor och jag har därför valt att analysera bilden. **Bild 6** täcker hela uppslag och föreställer hur Bodil ligger under bordet, under filten. Bodil ligger lite höger från mitten. På första sidan finns det en stol och tre djurliknande varelser som ser väldigt ledsna ut. den ena av dem ser också lite förvånad eller förskräckt. Bodil ser också deprimerad ut. Tillsammans gör de stämningen i bilden väldigt grå och sorgsen. Det är dock svårt att tolka om de djurliknande varelser är djur, leksaker eller något annat. Något att notera är också att de andra djur nämns inte alls i den skriftliga berättelsen. Det kan tänkas vara en av textens luckor. Jag kommer i fortsättningen kalla dem för djur.

Bild 6. Bodil under filten (Kindberg 2018: 1–2)

I **Bild 6** kommer funktionsnedsättningen inte direkt fram, utan det behövs texten, som presenteras i exemplen 20–21 för att se hurdan situationen är. Annars kunde man inte kunna tolka varför huvudpersonen ser så deprimerad ut. Man kan av huvudpersonens kroppsställning tolka att hon inte känner sig bra. Det ser ut att hon har gömt sig så bra som möjligt. Bildens uppgift är därför att förstärka den negativa och deprimerande stämningen för den skriftliga berättelsen. Samtidigt presenteras också lite hur huvudpersonen ser ut och i hurdant hem hon bor i. Bilden visar dock inte särskilt stort område så får läsaren ännu inte så mångsidig bild av miljön.

Av andra djur i bilden kan sorgsen mest tolka av miner. Speciellt de två första djur från vänster visar sina känslor via ansiktsuttryck. De ser ut att titta rådlösa på varandra. Jag kommer därför att tänka på om de kanske funderar om de kunde göra något för att hjälpa. Den tredje djurens blick är mot huvudpersonen och dess kroppsställning visar tillsammans med ansiktsuttryck vilka känslor situationen väcker. Det är möjligt att tänka sig att det är första gången som djuren i fråga ser huvudpersonens kondition men det kommer inte fram annars. Eftersom den fysiska avvikelsen inte visas i bilden får man ett intryck att de tre djur vet mer än vad läsaren ser i bilden. Alla tre djur står bredvid stolen vilket ger ett intryck att de tittar på huvudpersonen i smyg bakom stolsben. Det är dock svårt att säga varför de skulle vilja gömma sig bakom stolsbenen trots huvudpersonen inte ser hotande ut.

Man kan i **Bild 6** inte se några negativa känslor mot huvudpersonen på grund av funktionsnedsättning utan man kan mest se sorgen för henne. Huvudpersonen själv verkar vara mycket ledsen och deprimerad men utan texten kunde man inte veta att det handlar om funktionsnedsättning. För att personens bakben inte visas och personen rör inte heller på sig för miljön inte fram funktionsnedsättningen.

Det visar sig att kamratstöd kan hjälpa en att gå över sina hinder. Huvudpersonen blir intresserad av Tilda som också har en likadan funktionsnedsättning. När Bodil ser Tildas exempel kan det vara lättare att själv gå över sina hinder. Exempel 23 och 24 presenteras tillsammans eftersom de visar hur huvudpersonen reagerar på en person som har en

likadan funktionsnedsättning som hon själv har. Exempelen är från handlingens peripeti, exempel 23 är i början av peripeti och exempel 24 lite närmare vändpunkten.

- (23) Men så ser hon att taxen istället för bakben har hjul fastspända. Precis som Bodil! (Kindberg 2018: 4.)
- (24) Hon har tänkt mycket på Tildas häftiga färd igår. Kanske, men bara kanske, skulle hon själv också våga att trava fram. Absolut inte som Tilda, men ändå. (Kindberg 2018: 14.)

Exempel 23 beskrivs av berättarrösten. Exempel 24 i sin tur visar hur huvudpersonen tänker om sin funktionsnedsättning efter att ha träffat en person som lever fullt liv trots funktionsnedsättningen. Exempel 24 beskrivs förutom den första meningen av huvudpersonen, men via berättarrösten. I exempel 23 presenteras funktionsnedsättningen på neutralt eller till och med positivt sätt, för att det genom att använda utropstecken visas att huvudpersonen blir ivrigt på att någon annan också har hjul istället för bakben. Beskrivning av huvudpersonens funktionsnedsättning i exempel 24 kan uppfattas som neutral, men hoppfull. I exemplet kommer också bipersonens funktionsnedsättning fram. Den beskrivningen är positiv. Exempel 23 handlar om fysiska egenskaper av bipersonen och slutet av exempel visar att det samtidigt berättar också om huvudpersonens funktionsnedsättning genom att konstatera att huvudpersonen också befinner sig i ett likadant tillstånd. Exempel 24 beskriver det fysiska i funktionsnedsättningen eftersom läsaren tidigare fått information om att huvudpersonen är osäker på sin funktionsnedsättning och hon beundrar Tildas sätt att röra på sig fritt trots av funktionsnedsättningen.

Huvudpersonen blir intresserad av grannen som också har hjul istället för bakben. Nedan analyseras exempel 25–27 där huvudpersonen analyserar Tildas gång med sina hjul. Det visar sig att Tilda redan blivit van vid sina hjul och Bodil blir överraskad över hennes fart på gården. Gemensamt för de tre exemplen är att de alla beskriver funktionsnedsättning hos bipersonen Tilda, och exempel 26 och 27 visar också hur huvudpersonen ser Tildas funktionsnedsättning och beteende. Exempelen presenteras tillsammans för att de alla beskriver samma person i samma kontext. Alla exemplen är tagna av bokens peripeti.

- (25) Med sina stadiga små framben trippar Tilda omkring med hjulen bakom sig som det vore ingenting. (Kindberg 2018: 5.)
- (26) Bodil är nyfiken på taxen som inte alls verkar bry sig om att hon har hjul till bakben. (Kindberg 2018: 5.)
- (27) Bodil, som kommer strax efter, stannar förundrat och följer henne med blicken. Tilda far fram och tillbaka på innegården under vilda tjoanden. (Kindberg 2018: 7.)

Alla tre exempel beskrivs funktionsnedsättningen av berättarrösten. I alla exemplen har funktionsnedsättningen tagits upp på neutralt sätt. I exemplen 25 och 26 är det fråga om bipersonens funktionsnedsättning. Exempelen 25 och 26 handlar om acceptans av det fysiska i funktionsnedsättning. Därför kan man också uppfatta att beskrivningen handlar om det psykiska i funktionsnedsättning även om det i exemplet också lyfts fram den fysiska delen av funktionsnedsättning. Exempel 27 handlar inte direkt om funktionsnedsättning men man kan av kontexten förstå att det handlar om Bodils reaktioner på Tildas funktionsnedsättning. Därför har jag valt att presentera exemplet. Exempel 27 handlar om fysisk funktionsnedsättning av bipersonen.

Som stöd för exemplen 25–27 presenterar jag **Bild 7** där huvudpersonens funktionsnedsättning första gången visas i bilden. Bilden täcker hela uppslaget och illustrerar Tilda och Bodil på väg ut. Tilda står på vänster sida blicken riktad mot dörren och hon ser ut att vara glad. Bodil finns på högra sidan och ser ut att följa Tilda. Hennes blick riktar sig mot Tilda och hon ser lite ledsen ut. Båda hundarna har hjul istället för bakben.

Bild 7. Bodil och Tilda på väg ut (Kindberg 2018: 5–6)

Av **Bild 7** kan man tydligt se båda hundarnas funktionsnedsättning. Man kan också tolka att de förhåller sig på olika sätt till funktionsnedsättningen. Tilda ser glad ut och man kan tolka leende på hennes mun. Huvudet och svansen är uppåt och det ser ut att hon är ledig och entusiastisk. Bodil i sin tur har huvudet nere och svansen syns inte alls i bilden. Hennes ansiktsuttryck ser ut att vara negativ, kanske ledsen eller trött, men man kan också tolka att hon måste koncentrera sig väldigt mycket på rörelser för att få hjulen att gå såsom hon vill.

I bilden kommer funktionsnedsättningen fram via hundarnas hjälpmedel men man kan också tolka att miljön för fram informationen eftersom hundarna behöver hjul för att röra på sig. Jag anser att hund med hjul kan jämföras med en människa som använder rullstol. Personen som använder rullstol behöver rullstolen för att röra på sig i den miljö han eller hon befinner sig i. Av hundarna kan man med stöd av texten tolka att Tilda är van vid sitt hjälpmedel. Därför kan man konstatera att bilden förstärker det textens budskap man kunde inte tolka det om man inte läste texten. Samma fenomen gäller också samband med

Bodil och texten. Att Bodil har negativa känslor om sin funktionsnedsättning syns både i bild och i text. Känslor om funktionsnedsättningen mellan de två hundar kommer inte fram. Även om exemplen 25 och 26 finns på samma sida med bilden är det svårt att tolka Bodils känslor i bilden. Bodils blick riktar sig mot Tilda, såsom jag tidigare konstaterat, men jag kan inte se någon nyfikenhet på blicken. Därför anser jag att bilden beskriver Bodils känslor om sig själv. Bilden visar också kontrasten mellan hundarna. Tilda, som är van vid hjul är glad och entusiastisk medan Bodil som inte tycker om hjulen ser ut mer negativ.

Följande fyra exempel, 28–31 presenteras tillsammans eftersom de alla beskriver hur huvudpersonens funktionsnedsättning påverkar på hennes liv. Eftersom det är fråga om en fysisk funktionsnedsättning är det mest fråga om fysiska handlingar. Funktionsnedsättningen påverkar dock också på huvudpersonens psykiska hälsa. Alla exemplen är tagna från peripeti, de två första ungefär från mitten av delen och den tredje finns nära vändpunkten.

- (28) -"Um... okej," säger Bodil tveksamt men följer försiktigt och trevande efter. Hon är inte alls an vid sina hjul. (Kindberg 2018: 6.)
- (29) Hon försöker hjälpa Tilda upp, vilket bara gör att de båda trillar, och Tilda skrattar ännu mer. Som tur är kommer matte och hjälper dem på rätt köl igen. (Kindberg 2018: 12.)
- (30) Det ser så häftigt ut med vattnet som stänker runt henne som en fontän men... Nej nej, inte jag inte, tänker Bodil. Sådant gör inte jag. Det ser farligt ut. (Kindberg 2018: 18.)

Exemplen 28 och 29 är beskrivna av berättarrösten. I exempel 28 finns det också huvudpersonens röst men beskrivning av funktionsnedsättningen kommer från berättaren. I exempel 30 är första delen berättarröstens beskrivning och slutet tankar hos huvudpersonen men det är slutet som beskriver funktionsnedsättningen. Därför kategoriseras exempel 30 som beskrivning av huvudpersonen. Exempel 28 har en negativ ton och exempel 29 är neutral. I exempel 30 kan man av kontexten och på basen av det som berättats tidigare förstå att Bodils osäkerhet beror på funktionsnedsättningen. Därför har exemplet tagits med även om det inte direkt kommer fram att det i exemplet behandlas

funktionsnedsättning. Där uppfattas funktionsnedsättningen hos huvudpersonen som negativt.

Exempel 28 beskriver det fysiska i funktionsnedsättningen och exempel 29 lyfter upp det fysiska genom att beskriva hur hundarna trillar. I fråga om exempel 30 är det svårt att bestämma om beskrivningen handlar om den fysiska eller psykiska sidan av funktionsnedsättningen. Det är svårt att avgöra om det handlar om att huvudpersonen inte kan göra som hon vill eller om det handlar om huvudpersonens psykiska hinder som uppkommit samtidigt med den fysiska funktionsnedsättningen. Det är möjligt att tänka att det handlar mer om den psykiska sidan eftersom bipersoner inte har fysiska hinder att delta i aktivitet, men å andra sidan kan man tänka att huvudpersonen tycker att det är för svårt för henne och då är det möjligt att tolka att det ändå handlar om det fysiska hindret. Eftersom det är möjligt att tolka exempel 30 på flera olika sätt lämnar jag den som oklart fall.

Huvudpersonens och bipersonens fysiska funktionsnedsättning påverkar på deras sätt att röra på sig. Beskrivning av de funktionsnedsatta personernas rörelser syns också i bokens text. Att de två hundarna har hjul istället för bakben gör att funktionsnedsättningen också beskrivs genom ordval då de funktionsnedsatta personerna rör på sig. Exempel 31 och 32 visar två olika ordval av de funktionsnedsatta hundarnas rörelse.

(31) Genom fönstret ser hon grannens dörr öppnas och Tilda rullar ut (Kindberg 2018: 15).

(32) Bodil tvekar lite, men så går hon till dörren och gnyr (Kindberg 2018: 15).

I exempel 31 och 32 presenteras funktionsnedsättningen av berättarrösten. Exempel 31 beskrivs på neutralt sätt och beskriver genom att använda ordet *rullar* fysisk funktionsnedsättning hos bipersonen. Av exempel 32 kan man med hjälp av kontexten förstå att tveksamhet hos huvudpersonen beror på funktionsnedsättningen och tanken bakom att hon inte på grund av funktionsnedsättningen kan gå ut, eftersom läsaren tidigare läst att det regnar ute. Överraskande är dock att i exempel 32 används det ord *går* även om huvudpersonen också har hjul istället för bakben. Utan kontext kunde man inte

veta att personen i exempel 32 har en funktionsnedsättning. Det går att spekulera varför det i detta sammanhang inte visas eller om det visas genom att använda ordet *gå* som verb att huvudpersonen ännu inte känner sig naturligt med hjulen. Det är dock omöjligt att tolka säkert. Därför bestämmer jag att inte analysera exemplet desto mera men ville ändå lyfta fram situationen eftersom det är något som avviker av andra exemplen och text som inte analyseras i min studie

Funktionsnedsättningen kan också ses som ett positivt fenomen speciellt då den möjliggör något som inte icke-funktionsnedsatta personer kan. I de följande exempel visas hur Tilda hittat på en sådan lek och hur hon lyckas att få Bodil glad genom leken. Leken och Bodils känslor om den behandlas via exempel 33–35. Alla exemplen har alla tagits kring vändpunkten.

- (33) ”Vi kör genom pölarna! Genom varenda en!” Tilda är redan på väg i full fart. Med sina små framben styr hon hjulen så att de kör genom en pöl. (Kindberg 2018: 17.)
- (34) *Splash!* Vattnet stänker. Bodil börjar skratta. Det var kul. Hon styr mot en annan pöl, nu lite fortare, och när hjulen träffar vattnet flyger dropparna högre än innan. (Kindberg 2018: 20.)
- (35) Rädslan är bortglömd och hela förmiddagen kör de genom pölar, genomblöta och glada, i vårregnet. (Kindberg 2018: 23.)

I exempel 33 för bipersonen fram huvudpersonens och sin egen funktionsnedsättning genom att använda verbet köra istället för exempelvis springa eller gå. Efter repliken för berättarrösten fram deras funktionsnedsättning. Exempel 34 och 35 beskrivs av berättarrösten. I exempel 33 får man en neutral bild av funktionsnedsättningen men i kontexten kan man dock uppfatta att det kunde också vara en positiv beskrivning eftersom i situationen är det fråga om en lek som inte kunde lekas utan hjul. Därför kategoriserar jag exemplet som positiv. Också exempel 34, som är tagen från vändpunkten, presenterar funktionsnedsättningen i positivt ljus. Exempel 35 i sin tur behandlar funktionsnedsättningen antingen på neutralt eller positivt sätt. I och med att det också talas om rädslan kan man anse att det också lyfts fram psykisk del av funktionsnedsättningen som positivt eller neutralt sätt. I sin helhet kan exempel 35

definieras att ha positiv stämning. Alla av de tre exemplen handlar om det fysiska i funktionsnedsättningen. I exempel 35 nämns det också att huvudpersonen inte är rädd och därför kan man också säga att det handlar om det psykiska i funktionsnedsättningen. Å andra sidan används det ordet *kör* då personernas rörelse talas om och läsaren vet från tidigare att det handlar om att köra med hjul istället för bakben. Därför anser jag att exemplet beskriver både den fysiska och psykiska sidan.

Som följande analyseras en bild där stämningen är positiv. **Bild 8** finns på sidorna 21 – 22, det vill säga mellan exempel 34 och 35. Bilden täcker hela uppslaget. Bodil finns på vänstra sidan nära nedre hörnet. Av fötternas ställning kan tolkas att hon springer och samtidigt kan man av vattendropparna tolka att farten är hastig. Bodils min ser lycklig eller entusiastiskt ut och svansen är högt uppe. Av detta kan man dra slutsatsen att hon är glad. Tilda i sin tur finns på gräsmattan ungefär i mitten av sida 22. Hennes svans är också uppe och minen är glad. Det ser ut som att hon inte rör på sig men hennes framben ser ut som att hon just stannat och inte hunnit sätta den andra framben på marken. På stenarna lite vänster från Tilda finns samma djur som i **Bild 6**. De ser mycket glada ut. Man kan också se ett leende i trädet som finns på Tildas högra sida.

Bild 8. Bodil springer (Kindberg 2018: 21–22)

I jämförelse med de tidigare bilderna har **Bild 8** klart gladare stämning. Alla djur ler och även i trädet har det ritats ett leende. Även om Tilda varit glad också i tidigare bilderna har den här bilden mycket glad stämning. Funktionsnedsättningen syns i bilden i och med att båda hundarna använder hjul men i denna bild verkar funktionsnedsättningen vara mer positiv än negativ sak eftersom man kan tänka sig att leken inte var lika rolig utan hjul istället för bakben. För att alla i bilden ler och man kan se ett leende i trädet kan man tolka att alla är mycket lyckliga över att Bodil känner sig bra trots funktionsnedsättningen. Man kan se hur hennes attityd har förändrats som positiv. Leenden i fråga söder mycket bra texten på sidorna och gör vändpunkten i boken mer kraftig.

Boken har ett lyckligt slut. Huvudpersonen är lycklig och har accepterat sin funktionsnedsättning. I jämförelse med de tre första exempel 20 – 22 är det sista exemplet, exempel 36 mycket mer positiv. Exemplet har valts med för att det är den sista situationen i boken där funktionsnedsättningen hos huvudpersonen beskrivs och visar hur huvudpersonen utvecklats.

(36) Det kanske inte är så farligt att ha hjul ändå. (Kindberg 2018: 24.)

I exempel 36 beskrivs funktionsnedsättningen av berättarrösten men eftersom den visar hur huvudpersonen tänker, definierar jag exemplet som huvudpersonens beskrivning. Exempel 36 är en neutral beskrivning av fysisk funktionsnedsättning. Jag anser att det är svårt att bestämma om det är fråga om neutral eller positiv beskrivning. Eftersom man av exemplet får den bild att det inte är en katastrof att ha hjul istället för bakben vilket tyder på att huvudpersonen i jämförelse med att ha bakben istället för hjul inte ser speciell nytta av att ha hjul definierar jag beskrivningen som neutral. Huvudpersonen tycker dock att hon klarar sig med hjul istället för ben så kan man konstatera att det inte är något negativt.

På sista sidan av berättelsen, det vill säga på samma sida med exempel 36 finns det också den sista bilden som jag vill lyfta fram. I **Bild 9** ligger Bodil i sin korg och sover. Man kan se att Bodil saknar bakben men i den här bilden har hon inga hjul istället för dem. Runtom korgen finns det några leksaker samt samma djur som jag redan i några av tidigare bilderna presenterat. Bodil ser lugn ut. De två djuren tittar in på korgen med leende på läpparna. Också en av leksakerna, en enhörning uppe i högra hörnet har leende i läpparna.

Bild 9. Bodil sover (Kindberg 2018: 24)

I **Bild 9** är stämningen avslappnad och lycklig. Huvudpersonen ser ut att vara lycklig även om man kan se funktionsnedsättningen. I jämförelse med **Bild 6** ser också djuren mer lyckliga ut. De tittar på Bodil bredvid korgen, medan de i den första bilden försökte gömma sig bakom stolen. Man kan i bilden inte direkt tolka några attityder mot funktionsnedsättningen men med hjälp av texten kan man säga att attityden har förändrats från negativ till mer positiv riktning. Bilden visar med stämningen det samma som texten även om man behöver läsa texten för att förstå vad det är fråga om.

Som helhet kan man anse att boken berättar om hur man kan med hjälp av en vän acceptera sin funktionsnedsättning och hjälpmedel. Enligt min analys lyfter boken upp både de negativa känslor som en person med funktionsnedsättning kan ha i början och positiva känslor som följer efter acceptans av sin situation. Jag anser att bilden som boken visar för läsaren är att även om det skulle vara svårt med hjälpmedel i början är det möjligt att klara sig och hitta sitt eget sätt att ha det roligt. Boken lyfter också fram att likadana problem kan bringa människor ihop. Jag tänker att boken är mest nyttig för en sådan

person med fysisk funktionsnedsättning som har svårigheter att acceptera sitt tillstånd eller hjälpmedel.

Största delen (7 av 16) av beskrivningarna är neutrala. Skillnaden mellan negativa och neutrala beskrivningar är dock bara två. De negativa beskrivningarna finns innan vändpunkt och två av de tre positiva beskrivningar finns i vändpunkten. Min analys visar också att huvudpersonen utvecklas under handlingens lopp så finns det inte det samma problem som Brenna (2008: 100) skriver om (se avsnitt 2.4). Det finns dock en biperson med funktionsnedsättning som inte utvecklas under berättelsen utan används som stödande person för huvudpersonens utveckling. Boken kan ge en person med funktionsnedsättning stöd för att acceptera sig själv och något att identifiera sig med. Mest (9 av 16) behandlas det den fysiska funktionsnedsättningen men den psykiska sidan lyfts också fram i form av osäkerhet och depression hos huvudpersonen.

Synen på funktionsnedsättningen förändras under handlingen. Som jag konstaterade i början av avsnittet, följer boken den traditionella handlingsupbyggnaden. Under exposition presenteras funktionsnedsättningen hos huvudpersonen som förlamande faktor. Då Tilda visar under peripeti att det är möjligt att leva utan bakben väcks intresse hos huvudpersonen men ställningen mot den egna funktionsnedsättningen är ännu negativ. Då handlingen går uppåt mot vändpunkten blir också huvudpersonens syn på funktionsnedsättningen lite bättre och efter vändpunkten ses funktionsnedsättningen som mer positiv och i upplösningsskedet definierar huvudpersonen sin funktionsnedsättning som ”inte så farligt” (Kindberg 2018: 24).

Boken är en djurberättelse och man kan lätt förvandla berättelsen mer realistisk genom att tänka att huvudpersonen och bipersonen är barn som använder rullstol. Stämningen och känslor kan ses i bilden genom ansiktsuttryck. Det är inte enbart personerna i boken som ler utan form av leende kan också ses i miljön då något positivt händer. Av bildernas stämning kan man också indirekt tolka hur huvudpersonen känner sig själv.

Både texten och bilder för fram funktionsnedsättningen. I texten beskriver berättarrösten funktionsnedsättningen mest. Det möjliggör att också sådana känslor som händelserna

inte tar upp kan lyftas fram genom allvetande berättare. Det gör också synsättet mer objektiv och på det sättet kan koncentrationen hos läsaren ligga i känslorna utan att exempelvis bipersonens åsikter stör tolkningen. Bilder stöder texten genom att föra fram känslor kring funktionsnedsättning och genom att visa hur hjälpmedel ser ut.

Jag har tidigare konstaterat att *Bodil Basset möter Tilda Tax* är en kompletterande bilderbok, vilket betyder att bildens uppgift är att fylla luckor i texten. Med hjälp av bokens bilder kan man bättre se att de två hundarna har funktionsnedsättning på grund av deras hjälpmedel. Texten beskriver inte mycket hur hundarnas hjälpmedel ser ut men istället visar bilden den. Det finns också djur i bilder som inte nämns i texten. Deras uppgift är att förstärka känslor. Här är det fråga om en lucka som bilderna fyller. Bilderna förstärker också känslor som texten beskriver. Man kan dock med hjälp av analysen konstatera att mera information om känslor hos huvudpersonen kan läsas i texten än i bilden. Om man enbart tittade på bilder skulle det vara omöjligt att få fram allt som texten berättar.

3.3 *Tove Va-va* – bok om en flicka med dålig hörsel

Tove Va-va är den enda boken där huvudpersonen är en människa. Funktionsnedsättningen hos huvudpersonen syns inte heller utåt som också är en skillnad till de två andra böckerna. Jag inleder analysen med bokens tema samt bokens handling i fråga om lycklig slut, moralisk handling och traditionell handlingsuppbyggnad. Bokens tema är att presentera hur dålig hörsel påverkar på livet samt hur problemet undersöks och diagnostiseras. Som jag redan tidigare konstaterat, är det fråga om en vardagsberättelse. Boken kan exempelvis användas som stöd för ett barn inför hörselundersökning. Man kan konstatera att boken har ett lyckligt slut eftersom det hittas en orsak till Tove Va-vas hörselproblem och hon får en hjälpmedel, det vill säga hörapparater. Hörselproblemet tycks inte vara en stor kris för Tove Va-va i början av boken även om det förorsakar missförstånd. Tove Va-va verkar dock inte känna sig speciellt dålig på grund av problemet även om det förorsakar problem. Situationen förändras inte märkbart mycket under berättelsen. Tove Va-va verkar acceptera

hörapparaterna utan större kris, bara hon får dem i rätt färg. Därför anser jag att huvudpersonen inte utvecklas under bokens gång och det därtill inte är fråga om en moralisk handling.

Som följande analyserar jag om handlingen innehåller exposition, peripeti, vändpunkt, upplösning, och koda såsom det borde finnas i den traditionella handlingen (för närmare information se Nikolajeva 2004: 55–57 i 2.2). Boken börjar med att presentera Tove Va-va och hennes familj samt hennes problem, det vill säga dålig hörsel. Berättarrösten för fram att Tove Va-vas hörselproblem har ännu inte hittats och presenterar hur hennes problem påverkar i hennes vardag, vilket jag definierar som exposition. Handlingen börjar rulla vidare då familjen reser till Skansen med kusinerna och Tove inte hör vad föräldrarna säger, utan tror att de är arga mot henne. Efter det diskuterar Tove Va-va med sin pappa och då förstår föräldrarna att Tove Va-va kanske hör dåligt och hon får gå på hörselundersökningen. Detta definierar jag som peripeti, där berättelsen går så att säga uppåt mot vändpunkten.

Vändpunkten infaller då en audionom konstaterar att Tove Va-va har en dålig hörsel och behöver ha hörapparater. I upplösningsskedet får Tove Va-vas mamma anvisningar om hur man ska tala för att Tove Va-va skulle höra bra. I koda visar Tove Va-va acceptans mot hörselproblemet och hörapparaterna. Därför går det att konstatera att boken har en traditionell handling. Man kan dock också tolka olika sked på annat sätt, så att vändpunkten skulle ligga tidigare i berättelsen, då Tove Va-vas pappa och mamma diskuterar att deras dotter kanske har dålig hörsel. Eftersom problemet som Tove Va-va har löser sig först då hörselskadan upptäcks anser jag dock att handlingens olika delar går såsom jag först presenterat, vilket gör att vändpunkten ligger enligt min analys i den situation huvudpersonens dåliga hörsel diagnostiseras.

Innan närmare analys av beskrivning av funktionsnedsättning analyserar jag ännu relationen mellan text och bilder i boken. I boken presenteras berättarrösten på vanligt sätt i bilderböckerna och repliker som pratbubblor. Största delen av bilderna ger inte någon ny information av berättelsen utan illustrerar den skriftliga berättelsen. Förstås får läsaren en bättre bild av händelserna om man både läser berättelsen och ser bilderna.

Exempelvis miljön beskrivs i texten mindre än vad man kan se av bilderna. Det finns några saker som bilden beskriver bättre än texten, exempelvis hur hörapparaten och olika instrument som används i hörselundersökningen ser ut. Mest har bilderna den uppgift som en *symmetrisk bilderbok* har, men det finns också några drag av *kompletterande bilderbok* (se avsnitt 2.3), eftersom några av bilderna klart fyller luckor som finns i den skriftliga berättelsen. Eftersom de luckor som bilderna fyller är speciellt viktiga då man tar i beaktande bokens tema drar jag slutsatsen att boken är en *kompletterande bilderbok*.

Som följande analyseras hur funktionsnedsättning behandlas i boken. Jag presenterar ett eller flera exempel som jag analyserar enligt metoden jag presenterat tidigare i avsnitt 1.3. Jag ska i bokens textanalys ta i beaktande både berättarrösten och personernas repliker som presenteras i pratbubblor. Som jag presenterat tidigare, är jag intresserad om vem beskriver funktionsnedsättningen, om beskrivning är positiv, neutral eller negativ och om beskrivningen handlar om fysisk eller psykisk del av funktionsnedsättning. Som stöd för textanalys analyserar jag sådana bilder som stöder ett visst eller vissa exempel eller visar något som inte finns i texten.

Berättarrösten presenterar huvudpersonens funktionsnedsättning åt läsaren innan det konkret visas att hon har dålig hörsel. Exempel 37–39 visar hur funktionsnedsättningen presenteras för läsaren i början av boken. Exemplen är tagna i början av boken, från bokens exposition.

- (37) Här är Tove Va-va. Hon hör dåligt, men det vet inte hennes mamma och pappa. De tror att hon inte lyssnar och kallar henne Tove Va-va, eftersom hon ju jämt säger: Va? (Kullberg & AdBåge 2007: 1.)
- (38) Ibland när Tove Va-va inte hör vissa bokstäver gissar hon. Om hon hör s...ansen så gissar hon kanske **s v ansen**. (Kullberg & AdBåge 2007: 3.)
- (39) Lillasyster Anna hör allt men hon har inte lärt sig prata än (Kullberg & AdBåge 2007: 3).

Som jag redan konstaterat, beskrivs funktionsnedsättningen av berättarrösten i alla av de tre exemplen. Exempel 37 och exempel 38 kan båda uppfattas neutrala beskrivningar medan i exempel 39 jämförs Tove Va-va med sin lillasyster, som kan uppfattas som

indirekt negativ beskrivning. Med andra ord kan man tänka att Tove Va-va är äldre och hon borde kunna höra och lyssna lika bra eller bättre än lillasystemen. Exempel 37 och 38 beskriver hur huvudpersonen lever med sitt odiagnostiserad hörselskada. Därför kan man konstatera att alla exemplen beskriver fysiska egenskaper, alltså dålig hörsel. Exempel 39 är dock lite oklar i fråga om detta för att det kan också handla om huvudpersonens tankar. Det kommer dock inte klart upp i texten, inte heller av kontexten så drar jag slutsats om att det handlar om den fysiska funktionsnedsättningen.

Förutom berättarrösten visas huvudpersonens funktionsnedsättning också i dialog mellan huvudpersonen och bipersonen. Det visas också i praktiken hur föräldrarna reagerar eftersom de inte vet att huvudpersonen har dålig hörsel. Exempel 40 som presenteras nedan är en dialog mellan huvudpersonen Tove Va-va och hennes mamma. Den första repliken i exemplet är mammas replik och den andra repliken är Toves reaktion, det vill säga hon fortsätter att sjunga på grund av att hon inte hör vad mamma säger, och tredje replik mammas tankar om situationen. Exempel 40 hör till bokens exposition.

- (40) "Vill du ha lite banan?"
 "Björnen sover björnen sover i sitt lugna bo, -han är inte farlig, bara man är varlig..."
 "Hon lyssnar aldrig..." (Kullberg & AdBåge 2007: 1–2.)

Funktionsnedsättning i exempel 40 beskrivs av Tove Va-vas mamma. Det är fråga om negativ beskrivning eftersom mamma tänker att Tove Va-va inte lyssnar. Beskrivningen handlar om fysiska sidan av funktionsnedsättning, det vill säga dålig hörsel. Något att notera i fråga om detta exempel är att det inte har kommit fram för bokens personer att huvudpersonen har en funktionsnedsättning. Därför beskriver exemplet enbart symtom som funktionsnedsättning förorsakar. Jag valde dock ta upp exemplet eftersom läsaren i det här skedet vet att det är fråga om funktionsnedsättning.

Då huvudpersonens hörselproblem förorsakar farliga situationer börjar handlingen rulla vidare. Följande två exempel visar hur huvudpersonens föräldrar upptäcker att Tove Va-va kan ha problem med hörseln. Exemplen presenterar problemet både via berättarrösten och genom repliker. Jag valde att också presentera berättarröstens version av situationen

eftersom den berättar lite mera detaljer. Vid exempel 41 är också den punkten när handlingen börjar gå uppåt. Dialog i exempel 42 förs mellan Tove Va-va och hennes pappa. Första replik är pappas tal åt Tove Va-va och den andra repliken Tove Va-vas svar på pappa. Den tredje replik är pappas tankar på basen av svaret.

- (41) Men när Tove Va-vas mamma och pappa började skrika och lät arga var det inte kul längre. Tove Va-va undrade vad hon gjort för fel. (Kullberg & AdBåge 2007: 7.)
- (42) ”Du måste göra som vi säger. I går lyssnade du inte.”
 ”Jag är jätteduktig. Men jag hörde inte, och ni var bara arga!”
 ”Hon kanske hör dåligt?” (Kullberg & AdBåge 2007: 8–9.)

I Exempel 41 förs funktionsnedsättningen fram via berättarrösten. I exempel 42 beskrivs funktionsnedsättningen av både bipersonen och huvudpersonen. Beskrivningen av funktionsnedsättningen i exempel 41 är neutral även om föräldrarnas reaktion i situation kan tolkas som negativ. I exempel 42 ska både huvudpersonens och bipersonens ställning tas i beaktande. Huvudpersonens beskrivning verkar vara neutral såsom också bipersonens tankar om den möjliga funktionsnedsättningen. Den första repliken i sin tur har en negativ klang men det beskriver inte direkt funktionsnedsättning, utan huvudpersonens beteende. Huvudpersonen försöker med sitt svar säga att hon inte samtycker pappas påstående om att hon inte hade lyssnat på sina föräldrar. Med hjälp av den kommentar gör att diskussionen blir mer neutral då pappa förstår att det kanske inte är fråga om olydighet. I exempel 41 kommer det fram både en den fysiska sidan av funktionsnedsättning när Tove Va-va inte hör och psykiska sidan då Tove Va-va inte förstår vad hon gjort fel. I exempel 42 förs den fysiska delen av funktionsnedsättningen fram av huvudpersonen och bipersonen.

I exempel 41 visas hur Tove Va-vas funktionsnedsättning påverkar på hennes liv genom att det uppstår farliga situationer då hon inte hör. I **Bild 10** visas situationen som pågår i exempel 41. Bilden täcker ett helt uppslag. I bilden sitter Tove med sin lillasyster på en dalahäst på vänstra sidan av bilden. Föräldrarna står på högersida i bilds nedre hörn. Tove Va-vas pappa håller ett barn i handen, kanske Tove Va-vas kusin som nämns tidigare i texten. Tove Va-vas mamma har kamera i handen. I bilden finns det också tre andra barn

nära dalahästen. Lillasyster tittar framåt med koncentrerad min. Tove Va-va sitter bakom henne och hennes ansikte är siktad mot föräldrarna och hennes ögon ser lite förvirrade ut och händerna ser ut som hon skulle röra på dem. Munnen är öppet och det ser ut som hon skulle tala. Föräldrarna tittar mot Tove Va-va och ser lite arga ut. I sin helhet ser både Tove Va-va och föräldrarna ut som att de ropar åt varandra.

Bild 10. Tove Va-va och dalahäst (Kullberg & AdBåge 2007: 7–8)

Tove Va-vas funktionsnedsättning kommer inte direkt fram i bilden. Man kan i bilden se att hennes föräldrar ropar åt henne och att hon ropar till föräldrarna. Man kan dock i bilden se att mellan Tove Va-va och föräldrarna inte är så långt avstånd att det inte skulle vara möjligt att höra. Hon fungerar också på annat sätt än lillasystern som sitter koncentrerat framför henne. Medan lillasyster håller fast av hästen håller Tove Va-va inte fast av något utan viftar med händerna. Man kan tolka att händerna är på rörelse eftersom händernas ställning är onaturlig. Om man läst boken förstår man kanske med stöd av

bakgrundsinformation att det är fråga om Tove Va-vas dålig hörsel i den här situationen men annars går det inte att direkt se situationen.

Bilden stöder textens budskap om att Tove Va-va inte hör vad föräldrarna ropar henne och hon ropar tillbaka för att hon inte hör. Texten berättar också att Tove Va-va funderar på varför föräldrarna är arga. Allt detta kommer tydligt fram i bilden genom personernas ansiktsuttryck. Det visas också det rätta sättet att fungera, och det går att tolka att Tove Va-va har en funktionsnedsättning i jämförelse med lillasyster som inte har funktionsnedsättning. Då man med hjälp av bakgrundsinformationen vet att Tove Va-va hör dåligt ser man att föräldrarna för fram funktionsnedsättningen genom att stå så långt borta att Tove Va-va inte hör dem. Det kan också tolkas att vara miljön, som inte är ideal för en hörselskadad person.

Som följande analyserar jag med hjälp av exempel 43 den situation huvudpersonens föräldrar förstår att det kanske är fråga om funktionsnedsättning. Berättarrösten beskriver samtidigt hur problemet inte har upptäckts tidigare. Jag valde att presentera detta exempel eftersom det är en av de största händelserna i boken och leder till hörselundersökningen. Efter den här händelsen går berättelsen snabbt mot vändpunkten.

- (43) Pappa och mamma hade inte förstått att Tove Va-va inte hörde. Hon har ju lärt sig prata så bra. Ibland kan hörselskadade barn börja prata senare, eftersom de inte kan höra alla ljud. (Kullberg & AdBåge 2007: 11.)

I exempel 43 för berättarrösten fram funktionsnedsättningen. Beskrivningen är neutral eftersom den inte tar ställning till om funktionsnedsättningen har negativ eller positiv effekt. Beskrivningen handlar om det fysiska i funktionsnedsättningen. Dessutom innehåller den fakta om funktionsnedsättningen ifråga som kan också tänkas att vara information om den fysiska funktionsnedsättningen. Det kommer fram vissa symptom som huvudpersonen inte har.

I boken finns det inte mycket beskrivning av Tove Va-vas psykisk del av funktionsnedsättning, det vill säga beskrivning av funktionsnedsättningens påverkan på den funktionsnedsatta personens bild på sig själv. Jag ville presentera exempel 44

eftersom i den syns det tydligt att huvudpersonen är osäker om sin hörsel. Exemplet presenterar den psykiska delen i funktionsnedsättningen. Med hjälp av kontexten kan man dra slutsatsen att huvudpersonen är medveten att hennes hörsel kanske inte är bra och är rädd för att hon gör fel. Den första repliken är av audionomen och den andra repliken är tankar hos Tove Va-va. Beskrivning av funktionsnedsättningen sker genom Tove Va-vas kommentar. Audionoms replik är med huvudsakligen för att mer beskriva kontexten hos kommentaren. Jag kommer därför att enbart analysera Tove Va-vas kommentar.

- (44) ”Vad bra Tove, ta på dig hörlurarna, Vi tar av alla ringar från pinnen och när du hör ett ljud så lägger du dit en ring.”
 ”Tänk om jag gör fel?” (Kullberg & AdBåge 2007: 21–22.)

I exempel 44 finns det två repliker, en av bipersonen och en av huvudpersonen. Beskrivningen av funktionsnedsättningen kommer från huvudpersonen. Funktionsnedsättning beskrivs i exemplet som negativ, eftersom den visar osäkerhet hos huvudpersonen. Det kommer inte direkt fram men enligt tidigare händelserna i boken vet också huvudpersonen om sin svårighet med hörsel och på basen av detta kan man dra slutsatsen att huvudpersonen i denna situation inte litar på sin hörsel. Som jag redan konstaterade, är det fråga om psykisk del av funktionsnedsättning.

För att stöda min påstående om att Tove Va-va verkar vara osäker om sig själv presenterar jag en bild som visar Tove Va-va i hörseltest. **Bild 11** visar situationen där Tove Va-vas hörsel testas med hjälp av olika ljud. I bilden sitter Tove Va-va i stolen och har hörlurarna på sig. Hon håller en pinne i ena handen och med andra handen tar hon en ring från bordet på vänstra sidan av bordet (läsarens vänster). Hennes ansiktsuttryck ser koncentrerad men lite förvirrad eller osäker ut. Hennes ögon ser ut att rikta uppåt, kanske mot hörlurarna.

Bild 11. Tove Va-va på hörselprov (Kullberg & AdBåge 2007: 23)

I **Bild 11** blir det också utan text klart vad det händer i bilden, det vill säga Tove Va-va har en hörseltest. Detta kräver dock förhandsinformation om vad det händer i hörselprovet, som alla barn inte har. Av ansiktsuttryck kan man tolka att Tove Va-va är osäker på sig själv. Man kan dra slutsatsen att hon har svårigheter att höra en del av ljud som hon borde höra. Eftersom hon har en ring i handen kan man dock tolka att hon just hört något. Å andra sidan kan man tänka sig att hon förbereder sig med att ta ringen i handen så att hon kan sätta den i pinnen sedan hon hör ljudet. Det är dock svårt att säga om man utan kontext kunde se att Tove Va-va har en funktionsnedsättning eftersom hörsel kan testas av alla barn och sådana situationer kan vara spännande för alla. Det är därför möjligt att utan kontext få den bild att Tove Va-va har ett rutinmässigt hörselprov utan att hon misstänks att ha hörselproblem. Det är alltså bokens tidigare händelser som ger läsaren en bild att Tove Va-va har dålig hörsel.

Det visar sig att Tove Va-vas problem är vanligare hos en annan åldersgrupp. Exempel 45 handlar också om huvudpersonens tankar om sitt hörselproblem men samtidigt också mammas tankar om situationen. Den första och den tredje repliken är Tove Va-vas repliker. Den andra repliken är mammas replik och den sista repliken är mammas tankar. Exemplet är en del av peripeti, men vändpunkten är inte långt ifrån den.

- (45) ”Det är bara gamla här.”
 ”Ja, det är vanligt att man får sämre hörsel när man blir gammal.”
 ”Jag är ju inte gammal.”
 ”Hon är ju så liten fortfarande...” (Kullberg & AdBåge 2007: 19.)

Funktionsnedsättningen kommer i exempel 45 fram via diskussion mellan huvudperson och biperson. Det är ändå huvudpersonen som beskriver sin funktionsnedsättning i exemplet. Beskrivning av den psykiska delen av funktionsnedsättningen är i detta exempel huvudpersonens kommentar om att hon inte är gammal. Beskrivningen kan uppfattas som neutral. Man kan också av sista repliken tolka att mamma har det svårt att förstå att hennes dotter har ett problem som inte är vanlig hos barn. Det kan antingen handla om själva funktionsnedsättning eller reaktion på huvudpersonens tankar om sig själv. Det är dock omöjligt att tolka säkert hur det är så analyserar jag inte desto mera mammas kommentar.

Tove Va-vas funktionsnedsättning inte fysiskt syns för utomstående, vilket leder till att det är svårt att entydigt se funktionsnedsättningen i bilderna, såsom vi ser av analyserna av **Bild 10** och **Bild 11**. Som stöd för exempel 45 presenteras det en bild där det konkret visas att andra patienter i sjukhuset är gamla människor. **Bild 12** beskriver Tove Va-va med sin mamma i sjukhusets väntrum. Tove Va-va och mamma diskuterar i vänstra nedre hörn. I rummet sitter flera personer. Man kan av deras utseende se att de är äldre än Tove Va-va. I mitten av rummet finns det dock leksaker för barn. Tove Va-vas ögon är riktade mot de andra människor. Hon ser lite förundrad ut. Mamma tittar på Tove Va-va och man kan tolka att de talar med varandra. Mammas ansikte ser neutralt och vänligt ut.

Bild 12. Tove Va-va i väntrummet (Kullberg & AdBåge 2007: 19–20)

I bilden kan man se att Tove Va-va är annorlunda än de andra patienter som sitter i väntrummet. Hennes ålder är inte samma som de andras men det är dock inte bevis på huvudpersonens funktionsnedsättning. Eftersom det i väntrummet finns leksaker kan man dra slutsatsen att det också finns barn som använder rummet. Förstås vet läsaren inte säkert om rummet används endast av de med misstänkta hörselproblem, även om det kan indirekt tolkas av exempel 45. Tove Va-vas ansiktsuttryck visar att hon är lite förvånad, kanske om det att det inte finns andra barn i rummet. Det är svårt att tolka något om mammas ansiktsuttryck. Att hon tittar mot Tove Va-va samtidigt som hennes mun är öppet visar att hon talar. Detta stöds också av texten på sidan. Det går att konstatera att man kan se att Tove Va-va avviker av de andra som sitter i väntrummet och speciellt med hjälp av kontexten kan man också se att Tove Va-va har märkt det. Man kan dock inte utan text eller kontext säga att Tove Va-va har en funktionsnedsättning.

Andra personer i rummet ser inte ut att lägga märke till Tove Va-va och de ser inte heller ut att ha någon åsikt om henne. Tove Va-va gör inte något sådant som skulle få människor

att titta på henne. Då man ser att Tove Va-va och mamma pratar kan man dock spekulera om andra personer i rummet hör på det. Man kan dock inte få någon ny information om funktionsnedsättningen genom att veta det. Miljön visar inte heller att hon skulle vara funktionsnedsatt. Det ser ut att Tove Va-va hör mammas röst och enligt texten behöver mamma inte heller upprepa saker för henne så hennes hörselproblem kommer inte speciellt fram. Bilden stöder dock texten där det berättas att gamla människor ofta har hörselproblem.

Följande två exempel beskriver hur Tove Va-va får sin diagnos. Exempel 46 utesluter vissa problem och exempel 47 visar den rätta diagnosen. Exempel 46 är tagen i peripeti och exempel 47 är från vändpunkten varefter händelserna börjar lugna sig mot slutet.

- (46) ”Nu får du sitta still så jag kan se ordentligt. Nej, jag kan inte se någon skada i ytterörat, allt ser bra ut. Då kan skadat sitta i innerörat.” (Kullberg & AdBåge 2007: 16.)
- (47) Sen fick de gå in till audionomen igen och hon berättade att Tove Va-va skulle behöva hörapparater (Kullberg & AdBåge 2007: 27).

Exempel 46 är replik av bipersonen. Exempel 47 i sin tur berättarröstens beskrivning men det berättar om något som bipersonen sagt. Därför är det svårt att definiera vilkendera av de två grupper exempel hör i. För att jag tidigare i avsnitt 1.3 berättat hur jag definierar exempel i problemsituationer av den här typen definieras exemplet som bipersonens beskrivning. Båda exemplen beskriver funktionsnedsättning på neutralt sätt och beskriver det fysiska i huvudpersonens funktionsnedsättning.

Som följande presenteras en bild för att stöda exempel 47. **Bild 13** tar hela uppslaget och föreställer Tove Va-va, mamma och audionom i audionomens arbetsrum. Audionomen sitter nästan i mitten av bilden och håller hörapparater i handen. Hon riktar sina ögon mot Tove Va-va. Handen där hörapparaterna ligger är också riktad mot Tove Va-va. Tove Va-va står på hennes högra (läsarens synpunkt) sida och tittar mot audionomen och hörapparaterna. Hon pekar också med finger mot apparaterna. Hennes min är lite förundrad men man kan se ett litet leende även om hennes mun är öppet på det sättet att

hon skulle tala något. Mamma sitter i högra nedre hörnet och ler. Hennes blick är riktad mot Tove Va-va och audionom.

Bild 13. Tove Va-va diskuterar med audionomen (Kullberg & AdBåge 2007: 27–28)

I den här bilden syns Tove Va-vas funktionsnedsättning i form av hjälpmedel. Det kan av bilden tolkas att det är just Tove Va-va som behöver hörapparaterna eftersom audionomen klart visar dem mot henne. Av Tove Va-vas ansiktsuttryck och genom att hon pekar mot hörapparaterna kan man tolka att hon visar intresse mot audionomens tal och hörapparater som hon håller i handen. Ögonen är riktade mot hörapparaterna och minen är positiv. **Bild 13** har en viktig uppgift att visa hur hörapparaterna ser ut. Det är dock svårt att säga om man utan text skulle fästa uppmärksamhet på apparaterna. Om man inte har förhandsinformation om hur hörapparaterna ser ut kunde man kanske inte veta vad de är för något. Å andra sidan beskriver texten inte hörapparaterna så bra att man kunde utan bild tolka hur de ser ut men leder ändå läsarens uppmärksamhet så att läsaren kan hitta apparaterna i bilden. Här kan man alltså konstatera att det är en fråga om situation där texten

hjälper läsaren att fästa uppmärksamhet på rätta saker, även om det inte handlar om textens placering.

Mamma ser glad ut i **Bild 13**. Man kan tolka att hon är glad och över att Tove Va-vas problem börjar lösa sig. Hon håller sig ännu i distans och låter audionomen göra sitt arbete och sin dotter att diskutera med audionomen. Av det kan man tolka att hon litar på att sakerna går bra utan att hon blandar sig in i situationen. Det berättar dock inte direkt något om funktionsnedsättningen. Man kan dock tänka sig att mamma vill att hennes dotter hör om funktionsnedsättningen av audionomen och inte vill störa hennes koncentration men det dyker inte upp i texten.

Tove Va-vas diagnos presenteras huvudsakligen genom audionomens beskrivning av vad Tove Va-va behöver för att höra hur man ska tala för Tove Va-va att hon ska höra vad andra säger. Det berättar mycket om hurdan funktionsnedsättning personen har och påverkar också mycket på personens liv i fortsättningen. Exempel 48 är tagen strax efter vändpunkten. Exempel 49 i sin tur visar hur Tove Va-va tänker om sin diagnos och kommande hjälpmedel. Jag presenterar exemplen tillsammans eftersom de båda finns i bokens slutskede, exempel 48 i upplösningen och exempel 49 i koda.

- (48) Sen berättade audionomen att det var jätteviktigt att mamma och pappa tänkte på att prata tydligt och titta på Tove Va-va när de pratade. De skulle också tänka på att Tove Va-va hör dåligt på avstånd och att det inte är någon idé att skrika. (Kullberg & AdBåge 2007: 29.)
- (49) ”Jag tror att det blir bra med gröna hörapparater med rosa glitter på.” (Kullberg & AdBåge 2007: 31.)

Exempel 48 är berättarröstens beskrivning av funktionsnedsättningen men eftersom det kommer tydligt fram att det är fråga om bipersonens tal, definieras exemplet som beskrivning av bipersonen. Exempel 49 är en replik av huvudpersonen. I exempel 48 är det fråga om neutral beskrivning av funktionsnedsättningen. Beskrivningen av funktionsnedsättningen i exempel 49 kan antingen definieras som positiv eller neutral, men med hjälp av kontexten kan man anse att det är fråga om positiv beskrivning. Eftersom audionomen berättar hur man ska fysiskt ta i beaktande huvudpersonens

funktionsnedsättning är det i exempel 48 fråga om beskrivning av fysisk funktionsnedsättning. Repliken i exempel 49 beskriver indirekt att huvudpersonen accepterat sitt hjälpmedel för hörselskadan. Därför är det fråga om psykisk del av funktionsnedsättning, även om det är fråga om ett fenomen som påverkar på huvudpersonens utseende och hörsel.

Boken ger läsaren en täckande bild om hur hörselskadan påverkar i en persons vardag och berättar mycket specifikt hur hörsel undersöks. Jag har tidigare berättat att boken kan definieras som vardagslitteratur. Läsare kan alltså förbereda sig till att gå på hörselundersökningen och via det bli lugnare i situationen. Därför anser jag att det är lätt för läsaren att se förbindelse mellan bokens händelser och händelser som är på kommande i läsares liv. Att funktionsnedsättningen presenteras i 5 av 13 fall av berättaren och mest på neutralt sätt (8 av 13 fall) gör att stilen är objektiv och informativ. Informationen om funktionsnedsättningen tas klart upp i texten men enbart i bilderna är det svårare att tolka om huvudpersonen har funktionsnedsättning. Eftersom hörselskada inte fysiskt syns utanför är resultatet inte en överraskning.

Boken tar mest upp det fysiska av funktionsnedsättningen (8 av 13 fall). Därför kan man dra slutsatsen att boken mest koncentrerar sig att beskriva det praktiska istället för att lyfta fram känslor som situationen väcker. Jag har i analysen konstaterat att det inte är fråga om en moralisk handling i *Tove Va-va* eftersom man inte kan säga att Tove Va-va utvecklas under handlingens gång. Då man tar i beaktande att känslor och utveckling hos huvudpersonen inte behandlas mycket kan det vara svårt för läsaren att identifiera sig med huvudpersonen. Speciellt i början av boken kommer det dock fram problematiska situationer som huvudpersonen har så är det möjligt att identifiera sig med det om man har varit i likadana situationer. Boken gör ändå nya situationer bekant för läsaren, vilket också är mening med vardagslitteratur.

Beskrivningar av funktionsnedsättningen varierar lite under handlingens gång. I början av boken presenteras funktionsnedsättningen som huvudpersonens problem. Sedan förändras funktionsnedsättningen som objekt för undersökning. Också under vändpunkten presenteras funktionsnedsättning som undersökningens resultat. Efter det

koncentrerar handlingen att presentera hur man undviker problem som presenteras i början. Som jag konstaterade, finns det mest neutrala beskrivningar. De negativa beskrivningarna om funktionsnedsättningen presenteras under exposition och peripeti. Under vändpunkten är beskrivningen neutral och när boken slutar finns det också en positiv beskrivning av funktionsnedsättning.

Bildernas uppgift i boken har enligt min analys drag av *symmetrisk* eller *kontrapunktisk* bilderbok, beroende av bilden vilket betyder att mest berättar bilderna samma information som texten men i vissa fall fyller bilden luckor som texten visar. Min analys visar att det är svårt att se funktionsnedsättning endast i bilderna. I flera fall kan man tolka att det är fråga om något annat än hörselskada hos huvudpersonen om man inte läser texten eller ta i beaktande kontexten. Bilderna illustrerar mycket bra vad händer om man har problem med hörsel och hur det examinerats men själva funktionsnedsättningen kan man inte tolka om bilderna utan det är möjligt att tolka situationer på flera olika sätt. Något som man inte kunde tolka av texten är hur hörapparaterna och olika medel i hörselundersökning ser ut. Därför kan man dra slutsatsen att det är mest texten som beskriver funktionsnedsättning.

3.4 Jämförelse mellan de tre böckerna

Nu har jag analyserat beskrivning av funktionsnedsättning i de tre böckerna. Jag har använt både textanalys och bildanalys. I det här avsnitt sammanställer jag analys av de tre böcker och jämför dem med varandra. Märkbart är att alla av de tre böckerna har sina skillnader. Som jag tidigare konstaterat, är *Lilleving* berättelse om hur en person med funktionsnedsättning hittar sitt eget sätt att leva och klarar sig av andras negativa kommentarer. *Bodil Basset möter Tilda Tax* handlar om den funktionsnedsatta personens acceptans för sin funktionsnedsättning. *Tove Va-va* visar hurdana hörselproblem är och hur de undersöks och sköts. Att böckerna har olika teman och mål gör att det är svårt att jämföra böckerna med varandra. Därför kommer resultat från jämförelse mera visa hur de olika drag som böckerna har påverkar på resultat från text- och bildanalys.

Alla tre böckerna har alltså sina likheter och olikheter. Likadant i de tre böckerna är att alla böckerna har en traditionell handlingsuppbyggnad med exposition där bokens personer och miljö presenteras, peripeti där handlingen går uppåt, vändpunkt där händelserna byter riktningen, upplösning där handlingen går neråt och koda där berättelsen slutar. *Lilleving* och *Bodil Basset möter Tilda Tax* har en moralisk handling, medan *Tove Va-va* inte kan konstateras att ha det. Jag presenterar resultat från textanalys med hjälp av tre tabeller. Den första tabellen behandlar vem beskriver funktionsnedsättning, andra beskrivningens ton och tredje om beskrivningen handlar om fysisk eller psykisk funktionsnedsättning. Jag har analyserat samtliga 49 textexempel varav 48 kan sättas in i tabellen. Det exempel som lämnats utanför tabellerna är exempel 32, eftersom detta exempel inte direkt beskriver funktionsnedsättning utan en annan beaktansvärd faktor. Några exempel har också i fråga om någon av de tre kategorierna varit svåra att kategorisera. Därför finns det också i varje kategori oklara fall som jag nämner skilt.

Vem som beskriver funktionsnedsättningen påverkar på hur läsaren ser funktionsnedsättningen. Interaktion mellan personer är något som läsaren kan relatera sig med, medan berättarrösten ofta förklarar och leder berättelsen mot kommunikationssituationer. Därför kan läsaren påverkas av det vem som tar upp funktionsnedsättningen i berättelsen. Den allvetande berättarrösten har en tendens att ge mer objektiv och informerande syn på situationer, medan huvudpersonen och bipersoner kan ha känslor och åsikter som läsaren kan se i kommunikationssituationer. **Tabell 1** visar vem för fram funktionsnedsättningen i böckerna. Det finns en tydlig skillnad mellan böckerna. I fråga om varje bok är det klart att det är någon av de tre alternativ, huvudpersonen, bipersonen eller berättaren som för fram information om funktionsnedsättningen mest.

Tabell 1. Vem beskriver funktionsnedsättningen

	<i>Lilleving</i>	<i>Bodil Basset möter Tilda Tax</i>	<i>Tove Va-va</i>
Huvudpersonen	4	4	3
Bipersonen	11	-	4
Berättaren	4	11	5
Oklar	-	1	1
Samtliga	19	16	13

Såsom **Tabell 1** visar, varierar den som beskriver funktionsnedsättning i de tre böckerna. I *Lilleving* är det beskriver bipersoner funktionsnedsättningen mest. I *Bodil Basset möter Tilda Tax* och *Tove Va-va* beskriver berättarrösten funktionsnedsättningen mest. Det är dock mycket jämnt mellan de olika grupperna i fråga om *Tove Va-va*. Det är små skillnader mellan de olika grupperna och dessutom finns det ett oklart fall, exempel 42 i boken där det finns både beskrivning av huvudpersonen och bipersonen. I *Bodil Basset möter Tilda Tax* finns det ett oklart fall, exempel 33 där det är både bipersonen och berättaren som beskriver funktionsnedsättningen. Vem som beskriver funktionsnedsättningen ger en bild på vad boken koncentrerar sig på. Man kan tolka att *Lilleving* koncentrerar sig på att visa hur andras tankar om funktionsnedsättningen kan komma upp. Om man tänker på läsaren kan man dra slutsatsen att läsaren ser exempelvis hur andras ord kan påverka på en. *Bodil Basset möter Tilda Tax* och *Tove Va-va* som använder beskrivning av berättarrösten mest koncentrerar sig mer på att beskriva funktionsnedsättningen på objektiva sätt. Genom berättarröstens beskrivningar får läsaren mer objektiv bild på situationer i boken och kan lära sig exempelvis hur man kan känna sig efter stora förändringar.

Den ton som används för att beskriva funktionsnedsättning påverkar mycket på den bild som ges av funktionsnedsättningen och också på de känslor som väcks hos läsaren. Exempelvis negativa beskrivningar mot den funktionsnedsatta personer kan väcka empati eller medkänsla hos läsaren. Därför anser jag att det kanske har mera roll än av vem funktionsnedsättningen beskrivs eller om beskrivningen handlar om det fysiska eller psykiska i funktionsnedsättningen. **Tabell 2** presenterar resultat över hur resultaten delas in i positiva, negativa och neutrala. Vid oklara fall betyder det att beskrivningen kunde

gå in i flera kategorier. Resultat syns vara annorlunda i olika böckerna och det finns också några oklara fall.

Tabell 2. Beskrivningens ton

	<i>Lilleving</i>	<i>Bodil Basset möter Tilda Tax</i>	<i>Tove Va-va</i>
Positiv	6	3	1
Neutral	5	7	8
Negativ	8	5	4
Oklar	-	1	-
Samtliga	19	16	13

I *Lilleving* finns det mest negativa beskrivningar. I *Bodil Basset möter Tilda tax* och i *Tove Va-va* är det neutrala beskrivningar som dominerar. I analys av *Bodil Basset möter Tilda Tax* finns det ett oklart fall, exempel 24 som innehåller flera olika ton som handlar om olika personer. I *Lilleving* är det bipersoner som beskriver funktionsnedsättning mest. Man kan i analysen av *Lilleving* (se avsnitt 3.1) se att bipersonerna i flera fall har en negativ inställning mot huvudpersonens funktionsnedsättning. I de två andra böckerna kan man se att det är mest berättaren som beskriver funktionsnedsättningen. Man kan tolka att berättaren som beskrivaren gör beskrivningarna neutrala och på det sättet blir behandling av funktionsnedsättning mer objektiv.

Som jag tidigare konstaterade, är det viktigt för barn med funktionsnedsättningarna att hitta personer att identifiera sig med i böckerna. Genom att betrakta både funktionsnedsättningen och annat som funktionsnedsättningen förorsakar ger man en möjlighet för läsaren att starkare hitta sig själv i böckerna. **Tabell 3** visar resultat över om i beskrivningar av funktionsnedsättningen tas upp fysisk eller psykisk del av funktionsnedsättning. Eftersom jag märkte behovet av ett tredje kategori, finns det i tabellen också en kategori för exempel där både det fysisk och psykisk del av funktionsnedsättningen tas upp i ett och samma exempel. Kategorin behövs eftersom det under analysen kom fram till att det finns flera exempel där både det fysiska och psykiska

tas upp. Man kan i tabellen se att i alla böckerna är det fysisk del som dominerar i beskrivningarna.

Tabell 3. Beskrivningen som fysisk, psykisk eller båda delar av funktionsnedsättning

	<i>Lilleving</i>	<i>Bodil Basset möter Tilda Tax</i>	<i>Tove Va-va</i>
Psykisk	3	1	4
Fysisk	13	9	8
Båda	3	5	1
Oklar	-	1	-
Samtliga	19	16	13

I **Tabell 3** kan man se att i fråga om alla böcker betonas den fysiska delen av funktionsnedsättningen. Det kommer mest fram hurdan funktionsnedsättningen är och hur det påverkar på den funktionsnedsatta personens vardag. I *Bodil Basset möter Tilda Tax* finns det ett oklart fall, exempel 30 som är möjligt att tolka på flera olika sätt. Alla böckerna tar dock i beaktande hur funktionsnedsättningen påverkar på den psykiska sidan. Det finns också fall där både den fysiska och psykiska sidan av funktionsnedsättningen tas upp samtidigt. Att den psykiska sidan också tas upp hjälper läsaren att identifiera sig med bokens personer.

Som följande kommenterar jag kort vad mina resultat i bildanalysen. För att bilderna analyserades på semiotiskt sätt är det svårare att jämföra dem med varandra. Därför kan man inte gå så djupt i jämförelsen. I boken *Lilleving* är text och bilder mer beroende av varandra än i de andra två böckerna. Lillevings bilder har ”expanderande” eller ”förstärkande” roll, vilket betyder att texten inte kunde fungera ensam. I *Bodil Basset möter Tilda Tax* och *Tove Va-va* har bilderna kompletterande roll, vilket betyder att bilden och text fyller varandras luckor. Gemensamt i alla böckerna är att de presenterar olika hjälpmedel, även om i *Lilleving* visar sig att hjälpmedel inte är en lösning för funktionsnedsättningen.

I *Lilleving* kan funktionsnedsättning ses som avvikelser av Lillevings vingar i jämförelse med sina syskon. Man kan också se hur olika personer i boken tänker om funktionsnedsättningen, exempelvis via ansiktsuttryck. I *Bodil Basset möter Tilda Tax* syns funktionsnedsättningen genom de funktionsnedsatta hundarnas hjälpmedel. Den funktionsnedsatta huvudpersonens känslor kan också tolkas i bilderna i båda böckerna. Känslorna syns exempelvis via ansiktsuttryck och kroppsställningar. I *Lilleving* tas andra personers syn på huvudpersonen funktionsnedsättning starkare upp och samtidigt visas också huvudpersonens ställning mot andras åsikter. Det kommer fram i textanalysen där det är bipersonerna som beskriver funktionsnedsättning mest. I *Bodil Basset möter Tilda Tax* kan man se kontrasten mellan huvudpersonen som har problem att acceptera sig själv och bipersonen som inte bryr sig om sin funktionsnedsättning. Det syns genom att se känslouttryck i bilderna. Något som skulle visa bipersonens syn på huvudpersonens funktionsnedsättning kommer inte upp. I texten kan man dock se att Tilda inte bryr sig om Bodils funktionsnedsättning utan betar på normalt sätt.

I *Tove Va-va* är det svårare att se funktionsnedsättningen i bilderna, eftersom hörselskada inte syns utanför utan det är enbart symptomen av funktionsnedsättningen som blir synliga. Man kan dock se hur hörapparaterna ser ut och hur hörsel undersöks. I *Tove Va-va* kan man se hur föräldrarna ser Tove Va-vas problem, även om det inte enbart i bilderna kan ses att det är fråga om funktionsnedsättning. Eftersom det i boken inte visas situationer där huvudpersonen inte hör efter att hon fått diagnosen, kan man inte se hur föräldrarnas syn på problemsituationer påverkas av diagnosen. Jag anser att bipersoners ställning inte syns lika tydligt i *Tove Va-va* som i *Lilleving*. Man ska dock ta i beaktande att mål för *Tove Va-va* är att visa hur hörsel undersöks, inte så mycket hur det funktionsnedsatta persons nära upplever funktionsnedsättning.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att beskrivningen av funktionsnedsättning behandlas på olika sätt i de tre olika böckerna. Det är ingen överraskning eftersom böckernas teman är olika. Det finns också likadana drag i de tre böckerna. I fråga om resultat i textanalysen kan man märka att *Tove Va-va* och *Bodil Basset möter Tilda Tax* liknar lite mer varandra än *Lilleving*. *Tove Va-va* och *Bodil Basset möter Tilda Tax* har båda mest beskrivningar av berättarrösten och det finns mest neutrala beskrivningar

medan i *Lilleving* är det beskriver bipersoner funktionsnedsättningen mest och det finns som mest negativa beskrivningar. Alla tre böckerna behandlar som mest fysiska del av funktionsnedsättningen. I de tre böckerna finns det olika hjälpmedel i bilder även om de inte fungerar i alla fall. Hur funktionsnedsättningen syns i bilderna påverkas av hurdan funktionsnedsättning är.

4 SLUTDISKUSSION

Nu har jag analyserat beskrivningar av funktionsnedsättning i tre bilderböcker, *Lilleving*, *Bodil Basset möter Tilda Tax* och *Tove Va-va*. Jag har analyserat både text och bilder samt jämfört de tre böckerna med varandra. Jag har observerat böckerna som helhet och analyserat temat funktionsnedsättning i form av textexempel och enskilda bilder. Nedan diskuterar jag om de resultat som jag fått. Jag utvärderar också min metod och analys och funderar över vilka saker kunde göras på annat sätt. Jag tar också fram hurdana fenomen kunde undersökas vidare.

Jag analyserade böckerna i sin helhet i fråga om handlingsuppbyggnad och bildernas uppgift. Alla böckerna kan enligt min analys konstateras ha en traditionell handlingsuppbyggnad med *exposition*, *peripeti*, *vändpunkt*, *upplösning* och *koda*. Moralisk handling, det vill säga att huvudpersonen utvecklas under handlingen, har enligt min analys *Lilleving* och *Bodil Basset möter Tilda Tax*. I fråga om bildernas uppgift har *Lillevings* bilder "expanderande" eller "förstärkande" roll, medan i de två andra böckerna har bilderna *kompletterande* roll.

I min undersökning ville jag ta reda på hur funktionsnedsättning visas i de tre böckerna. Jag har undersökt vem beskriver funktionsnedsättning och om beskrivningen handlar om det fysiska eller psykiska i funktionsnedsättningen. Det kom fram att berättaren, huvudpersonen och bipersoner beskriver funktionsnedsättningen i alla böckerna. Bipersonerna beskriver funktionsnedsättningen mest i *Lilleving*, medan i *Bodil Basset möter Tilda Tax* och *Tove Va-va* är berättaren funktionsnedsättningen mest. Alla böckerna tog upp både själva funktionsnedsättningen och psykiska biverkningar som man kan få av funktionsnedsättningen. I fråga om alla tre böckerna var ändå själva funktionsnedsättningen klart i centrum. Att både det fysiska och psykiska av funktionsnedsättningen tas upp i berättelserna kan hjälpa läsaren att identifiera sig med bokens personer och på det sättet ge en djupare bild av funktionsnedsättningen.

Båda sidorna av funktionsnedsättningen kommer också fram i bilderna. Eftersom funktionsnedsättningen inte syns utåt i *Tove Va-va*, är det svårare att se

funktionsnedsättningen i bilderna, och man behöver texten som stöd för att förstå att det är fråga om en funktionsnedsättning. I alla böckerna kan man se fysisk avvikelse exempelvis i form av avvikande utseende eller via hjälpmedel i de bilder som jag analyserat. Bilderna visar också aktioner som inte lyckas på grund av funktionsnedsättningen men också sådana faktorer som är möjliga på grund av funktionsnedsättningen. Man kan exempelvis se att Lilleving har kortare vingar och att han rör på sig och bor på annat sätt än andra likadana fåglar. Bodil och Tilda använder hjälpmedel i bilderna och Tove Va-vas hörsel blir undersökt och hon bekantar sig med hörapparater. Psykiska faktorer syns i bilderna mest i form av känsloreaktioner hos olika personer. Känsloreaktionerna kan läsas i form av ansiktsuttryck eller vissa fall via kroppsställning.

Beskrivningarnas ton var också ett fenomen som jag ville undersöka. Här är variationen större mellan böckerna. I *Lilleving* finns det mest negativa beskrivningar. Neutrala och positiva beskrivningarna finns ungefär lika mycket. I *Bodil Basset möter Tilda Tax* finns det mest neutrala beskrivningar. Negativa beskrivningar finns mer än positiva. Det finns också ett oklart fall. I *Tove Va-va* är också de flesta av beskrivningarna neutrala, men det finns också några positiva och negativa fall.

Av de här resultaten kan man se hur funktionsnedsättning ses i böckerna. I *Lilleving* möter huvudpersonen mobbning och negativa tankar om sin funktionsnedsättning men hittar ett sätt leva ett bra liv. Boken visar att man ska lära sig att leva sådant liv man kan utan att bry sig om andras negativa inställning. Målet är inte det samma i *Bodil Basset möter Tilda Tax* där det är huvudpersonen med funktionsnedsättning som har det svårt att acceptera sig själva. Boken vill föra fram hur man kan lära sig att acceptera sig själv och hur kamratstöd kan hjälpa en med de svåra känslorna. Berättarens roll är att föra fram huvudpersonens känslor. Målet med *Tove Va-va* är att visa hur man får en diagnos om dålig hörsel. Där är används det också berättarrösten som för fram informationen på neutralt sätt. Alla tre böckerna kan konstateras att ha en traditionell handling med exposition, peripeti, vändpunkt, upplösning och koda. Textanalysen visar att beskrivningarna tenderar att vara mer negativ i början av handlingens gång, det vill säga

under exposition och peripeti. Från och med vändpunkten vänder sig beskrivningen av funktionsnedsättningen i en mer positiv riktning. Alla böckerna har ett lyckligt slut.

Jag har tidigare konstaterat att barn lär sig mycket via det de läser. Jag har också lyft upp att barn med funktionsnedsättningar ska enligt lagen behandlas jämlikt och man ska sträva efter att de ska ha en normal uppväxt. Jag anser att de tre böckerna som jag analyserat ger barnet möjlighet att identifiera sig med bokens personer eller att lindra nervositet inför undersökningen. Att det i böckerna finns personer med funktionsnedsättningar gör att säga barn med funktionsnedsättningar har mer jämlika möjligheter vad det gäller läsning av böcker. Å andra sidan kan böckerna i fråga ge något nytt för barn som inte har funktionsnedsättningar. Exempelvis *Lilleving* beskriver hur det känns när man inte blir accepterad av andra och *Bodil Basset möter Tilda Tax* kan hjälpa barnet att förstå varför en person med funktionsnedsättning känner sig sur. *Tove Va-va* i sin tur kan fungera som förklaring för en som har en kompis med dålig hörsel och inte förstår varför han eller hon inte alltid hör.

Jag anser att min metod fungerade bra för undersökningen men jag märker också att metoden inte kunde ge entydiga svar i alla exemplen. I vissa fall är det omöjligt att bestämma tonen för exempel. Det kan också tänkas vara problematiskt att jag har själv bedömt tonen i exemplen på grund av att det ofta är något som olika människor kan tolka på olika sätt. Jag anser dock att jag lyckades att hålla mig objektiv och i fråga om flera ställen lyfte jag upp andra tolkningsmöjligheter och förklarade varför jag kommit till det resultat som jag fått. I fråga om mängden material märkte jag att bättre resultat kunde fås om alla beskrivningar av funktionsnedsättning i boken analyserades. Det är dock tidvis svårt att definiera om texten beskriver funktionsnedsättning så anser jag att det i mitt arbete är bättre att jag analyserat en del av beskrivningarna. Jag anser ändå att det i mitt material ingår så många exempel av olika delar av böckerna att man får en mångsidig bild av hur funktionsnedsättning beskrivs. Också variation i beskrivningarna under olika skeden av handlingsförloppet kommer fram.

Jag anser att med min metod kommer man djupare i fråga om funktionsnedsättningen i bildanalysen. Textanalysen är mer kvantitativ och jag anser att med mer kvalitativa

metoder, såsom med intervju av läsare kunde ge mera äkta bild av det hur beskrivningarna av funktionsnedsättningen påverkar på läsaren. Genom att använda likadan typ av metod som jag använt ges en möjlighet att räkna resultat och resultat koncentrerar sig mer på skönlitterära fenomen istället för specialpedagogiska fenomen. Om man vill gå djupare i textanalysen kunde man kanske ta texten i beaktande i mer helhetlig form. Också genom att ta i beaktande flera personers och målgruppers åsikter om de faktorer som ingår i min studie kunde ge mer mångsidig bild av hur funktionsnedsättning uppfattas av läsaren.

Som jag i inledningen konstaterar, anser jag undersökningen av temat är viktigt eftersom barn lär sig mycket av det som de läser. Jag lyfter ännu fram några aspekter som kunde studeras vidare inom detta tema. Jag anser att det skulle vara intressant att mer kvantitativt analysera en större mängd böcker med temat funktionsnedsättning. Det skulle också vara intressant att göra en likadan typ av studie som Emmerson, Fu, Lendsay och Brenna (2014) (se avsnitt 2.4) gjort om prisbelönade barn- och bilderböcker i Finland eller i Sverige. Också analys av de samma material eller andra barnböcker med likadana teman med hjälp av kriterierna som Circle of Inclusion samlat in (se avsnitt 2.4) kunde vara intressant. Något mer barninriktade teman kunde undersökas exempelvis genom hur barn i olika ålder uppfattar temat funktionsnedsättning i en bok.

Sammanfattningsvis presenterar alla tre böckerna funktionsnedsättningar på mångsidiga sätt. Böckerna tar i beaktande känslor hos personen med funktionsnedsättningen och berättar om funktionsnedsättningarna på realistiskt sätt. Något som alla böckerna vill föra fram kan sammanfattas med det som exempel 37 meddelar om Bodil Bassets tankar om sin rullstol: "Det kanske inte är så farligt att ha hjul ändå" (Kindberg 2018: 24). Det är inte fråga om hjul i alla böckerna men idén är samma: man kan klara sig bra även man har en funktionsnedsättning.

LITTERATUR

Primär litteratur

Kindberg, Lisa (2018). *Bodil Basset möter Tilda Tax*. Växjö: Funkibator förlag.

Kullberg, Tove & Emma AdBåge (2007). *Tove Va-va*. Stockholm: Eriksson & Lindgren.

Wänblad, Mats & Per Gustavsson (1996). *Lilleving*. Stockholm: BonnierCarlsen i samarbete med Handikappsinstitutet.

Sekundär litteratur

Boglund, Ann & Anna Nordenstam (2010). *Från fabler till manga. Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv på barn- och ungdomslitteratur*. Första upplagan. Malmö: Gleerups.

Bonnier Carlsen (2020a). *Författare. Mats Wänblad* [Webbsida]. [Citerat 5.6.2020]. Tillgänglig: <https://www.bonniercarlsen.se/forfattare/w/mats-wanblad>

Bonnier Carlsen (2020b). *Illustratörer. Per Gustavsson* [Webbsida]. [Citerat 5.6.2020]. Tillgänglig: <https://www.bonniercarlsen.se/illustratorer/11811/per-gustavsson/>

Brenna, Beverly (2008). Breaking Stereotypes with Children's Fiction: Seeking Protagonists with Special Needs. *International journal of special education* [online]. 23:1 [Citerat 23.3.2020], 100–102. Tillgänglig: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ814379.pdf>

Circle of Inclusion (2002). *A Checklist to Evaluate Children's Books that Address Disability as Part of Diversity* [Webbsida]. [Citerat 23.4.2020.] Tillgänglig: <http://www.circleofinclusion.org/english/books/section1/1-cklistblk.html>

Dagens bok (2019). *En hörapparat med rosa glitter* [Webbsida]. [Citerat 31.10.2019]. Tillgänglig: <http://dagensbok.com/2007/11/24/tove-kullberg-tove-va-va/>

Emmerson, Jean; Qiang Fu, Lendsay, Andrea & Beverly Brenna (2014). Picture Book Characters with disabilities. Patterns and Trends in a Context of Radical Change. *Bookbird: A Journal of International Children's Literature* [online]. 52:4 [Citerat 23.3.2020], 12–22. Begränsad tillgänglighet: <https://muse-jhu-edu.proxy.uwasa.fi/article/557389>

- Eronen, Riitta (1995). *Sanoja mustalla listalla eli pc-ilmio* [Webbartikel]. [Citerat 6.3.2020]. Tillgänglig: <https://www.kielikello.fi/-/sanoja-mustalla-listalla-eli-pc-ilmio>
- FPA (2020). *Funktionshindrad* [Webbsida]. [Citerat 17.3.2020] Tillgänglig: <https://www.kela.fi/web/sv/funktionshindrad>
- Funktek (2020). *Ordlista* [Webbsida]. [Citerat 9.3.2020]. Tillgänglig: <https://www.funktek.se/ordlista/>
- Funktionsrätt Sverige (2017). *Begreppet funktionsrätt* [Webbsida]. [Citerat 17.3.2020]. Tillgänglig: <https://funktionsratt.se/om-funktionsratt-sverige/begreppet-funktionsratt/>
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (1999). Lasten- ja nuortenkirjallisuuden kehitys. I: Pertti Lassila (red.). *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 133–147.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2010). *Minttu, Jason ja Peikonhäntä. Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista*. Första upplaga. Helsingfors: BTJ Finland Oy.
- Heikkilä-Halttunen, Päivi (2015). *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Första upplaga. Jyväskylä: Atena.
- Helsing, Lennart (1999). *Tankar om barnlitteraturen*. Andra upplaga. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Institutet för språk och folkminnen (2018). *Funktionshindrad eller person med funktionsnedsättning?* [Webbsida]. [Citerat 6.3.2020]. Tillgänglig: <https://www.isof.se/sprak/sprakradgivning/aktuellt-sprakrad/granskad-rad/2018-03-05-funktionshindrad-eller-person-med-funktionsnedsattning.html>
- Kujala, Riitta (2005). Rakennuskohteena nainen. I: Outi Järvi & Merja Koskela (red.). *Kuvia analysoimaan. Kuva-analyysin malleja ja sovelluksia*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 265. Kielitiede 44. Vasa: Vasa universitet.
- Kåreland, Lena (1994). *Möte med Barnboken*. Första upplaga. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Matthew, Nicole & Susan Clow (2007). Putting disabled children in the picture: promoting inclusive children's books and media. *International Journal of Early Childhood* [online]. 39: 2 [Citerat 22.4.2020], 65–78. Begränsad tillgänglighet: <https://doi.org/10.1007/BF03178225>
- Nikolajeva, Maria (2000). *Bilderbokens pusselbitar*. Första upplaga. Lund: Studentlitteratur.

- Nikolajeva, Maria (2004). *Barnbokens byggklossar*. Andra upplaga. Lund: Studentlitteratur.
- Nodelman, Perry (1988). *Words about pictures. The Narrative Art of Children's Picture Books*. Första upplaga. Athens, Georgia: University of Georgia press.
- Nordlund-Spiby, Rut (2018). *Om att använda rätt begrepp – funktionshinder, funktionsnedsättning eller funktionsvariation?* [Webbsida]. [Citerat 17.3.2020]. Tillgänglig: <https://blogi.thl.fi/sv/om-att-anvanda-ratt-begrepp-funktionshinder-funktionsnedsattning-eller-funktionsvariation/>
- Patel, Runa & Bo Davidson (2011). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Fjärde upplaga. Lund: Studentlitteratur.
- Raben & Sjögren (2019). *Emma AdBåge*. [Citerat 31.10.2019]. Tillgänglig: <http://www.rabensjogren.se/forfattare/118779-emma-adbage>
- Raben & Sjögren (2020). *Författare. Mats Wänblad* [Webbsida]. [Citerat 5.6.2020]. Tillgänglig: <http://www.rabensjogren.se/forfattare/116194-mats-wanblad>
- Roiha, Heli (2007). *Mönsterflicka och monsterflicka. Huvudpersonerna i två flickromaner*. Opublicerad pro gradu avhandling, Vasa universitet.
- Social- och hälsovårdsministeriet (2020). *Lagstiftning* [Webbsida]. [Citerat 18.3.2020]. Tillgänglig: <https://stm.fi/sv/finland-ar-en-foregangare-inom-jamstalldhet>
- Sundström, Ulrika (2007) *Med ljudet i fokus* [Webbsida]. [Citerat 31.10.2019]. Tillgänglig: <https://lararnastidning.se/med-ljudet-i-fokus/>
- THL (2019). *Barnets rättigheter* [Webbsida]. [Citerat 18.3.2020]. Tillgänglig: <https://thl.fi/sv/web/handbok-om-funktionshindervisnare/funktionshinder-i-samhallet/barnets-rattigheter>
- Worotyneć, Z. Sonia (2004). Contrived or inspired: Ability / disability in the Childrens Picture Book. *Disability studies Quarterly* [online]. 24:1 [Citerat 24.3.2020]. Tillgänglig: <https://dsq-sds.org/article/view/871/1046>